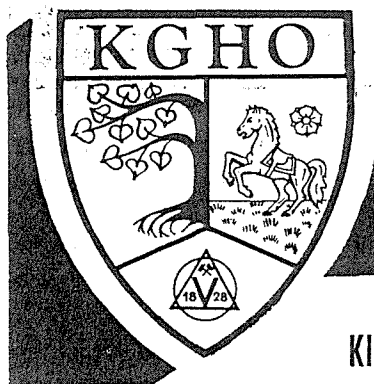
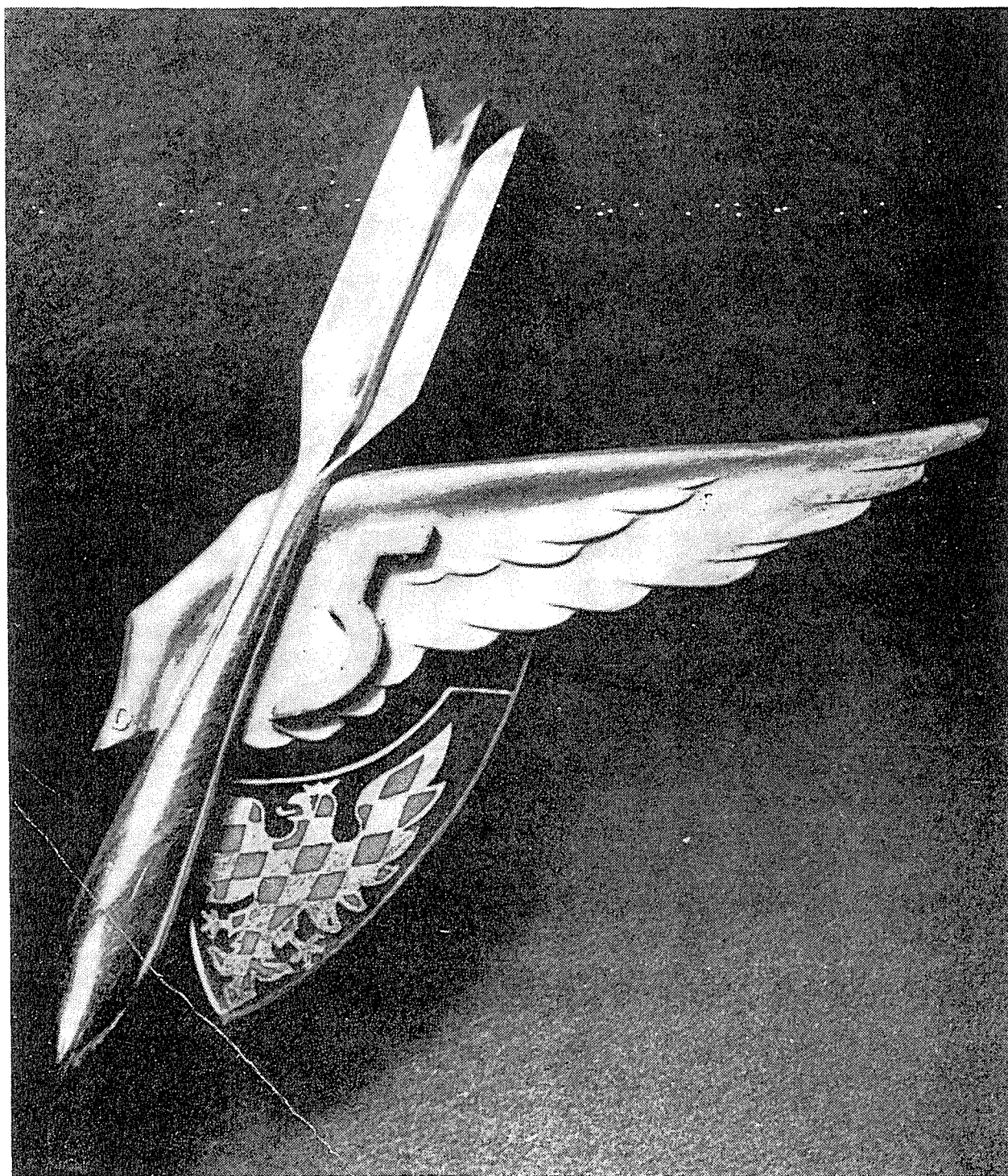

ZPRAVODAJ

Klub genealogů a heraldiků Ostrava při Domu kultury pracujících VŽSKG

OBSAH:

Miloslav Kroček: Nejstarší „sčítání lidu“ v Ostravě roku 1667.	1
I. Mlčák — J. Slunéčko: K výrobě ocelových zvonů na Ostravsku.	5
František Kopeček: Faleristika a československé řády.	11
Viktor Palivec: Zakódované historie v erbech.	13
Bohumír Indra: Ještě rodina Sivých z Valašského Meziříčí v Trenčíně.	15
Do vaší knihovny	15
Příloha — Jiří Hanáček: Vešli do historie.	

Zpravodaj vydává Klub genealogů a heraldiků Ostrava při DKP Vítkovic. Uzávěrka čísla 3 IV. ročníku byla 21. 9. 1982. Za původnost a obsah článků ručí autoři. Veškeré články, drobné příspěvky a jinou korespondenci zasílejte laskavě na adresu: KGHO, pošt. schr. 217, 729 17 Ostrava 1. Schváleno k tisku odborem kultury NVO pod čj. 75/81, ze dne 24. 11. 1981.

Tisk: Okresní podnik služeb, Frýdek-Místek, závod 4 Vratimov
číslo zakázky 4706

Fotografie na titulní straně:

Odznak leteckého třídního specialisty 5. leteckého pluku v Brně z roku 1938 (k článku Fr. Kopečka)

Fotografie na zadní straně obálky:

Výrobní hala Vítkovických železáren s ocelovými zvony, ulitými v letech 1921—1922 (k článku L. Mlčáka a J. Slunéčka)

Nejstarší „sčítání lidu“ v Ostravě roku 1667

Badatel, kterého z minulosti města Ostravy zaujala rodová jména či stále nedořešená otázka počtu a lokalizace městských domů, nemůže se obejít bez pramene, jenž — vedle nejstarší matriky ostravské z let 1614–1641, památné knihy ostravské z let 1565–1755 (knihy sstupků) a dvou nejstarších gruntovních knih — jako první obsahuje bohatý soubor jmen ostravských občanů, přičemž má oproti zmíněným dokumentům přednost značné systematickosti a úplnosti.

Je to „Konsignace a visitace panství hukvaldského“ z roku 1667, německy psaný seznam všech osedlých v pěti městech a 34 vsích, jejichž vrchností byl odedávna biskup olomoucký.¹⁾

Podle tohoto pramene se dá téměř přesně zjistit v celém panství počet domů městských (měšťanských), selských, zahradnických a chalupnických, a to osedlých či pustých podle stavu k 13. 9. 1667. Více badatelů se již věnovalo této části problematiky námětu (naposledy František Matčjek v článku Moravská Ostrava s okolím za třicetileté války²⁾), přičemž se nevyhnuli jistým nepřesnostem.

Podrobným vyhodnocením originálu resp. jeho fotokopie³⁾ lze dojít k těmto konečným výsledkům: (viz tabulka na straně 2)

Je jistě otázkou, zda je vhodnější přidružit poddanské vsi ostravské k městu než započíst je k vesnicím hukvaldského panství, ale domnívám se, že je to tak přijatelné. V dřívějších studiích byly ostatně tyto vsi opominuty (stejně jako Vítkovice, které jsem započítal do „vesnic“), takže součty domů v rubrikách nemohly souhlasit s čísly závěrečného listu originálu, jenž zřejmě dosud unikal pozornosti, snad pro svou horší čitelnost či srozumitelnost.

Nyní tedy souhrnná synteticky získaná čísla se zcela přesně shodují se sumářem na zmíněném posledním listu originálu Konsignace, avšak pod podmínkou, která stojí za zaznamenání i za úvahu.

Sumář v Konsignaci udává počet měšťanských domů panství číslem 302. Sečteme-li šenkovní domy a městské domy bez šenku, dostaneme však číslo 302 až tehdy, když k nim (161 + 87) připočteme hodnotu 54, což kupodivu odpovídá počtu tzv. předměšťanů ve Frenštátě. Jestli to není jen náhoda, pak to znamená, že autor Konsignace počítal k „měšťanům“ (Bürger) tzv. předměšťany frenštátské, nikoli však už předměšťany příborské.

Sumář dále udává počet 316 osazených domů selských — shoduje se s naším výsledkem.

Dalším údajem originálu sumáře je souhrnný počet osazených domů zahradnických a domkářských a to 893. K tomu číslu však dospějeme jen tehdy, když k součtu oněch usedlostí v městech (včetně vsí poddaných Ostravě) 217 a vesnicích 465 přičteme číslo 211. A to právě číslo udávající počet příborských předměšťanů. To už jistě není náhoda. A do třetice: měšťanské pustky hodnotí sumář Konsignace číslem 59; aby nám po sečtení pustek šenkovních a nešenkovních domů (tj. 58) toto číslo vyšlo, stačí připočíst právě onu jednu pustku předměšťanskou z Frenštátu.

Ať už je tato úvaha a rekonstrukce postupu dávného písaře správná či nikoliv, rozhodně jeho způsob roztrídění společenských skupin je zajímavý.

Obsah pojmu „předměšťan“ vychází zde tedy jako diskusní, kvalitativně nejasný — těžko lze vyložit, proč se vyskytuje jen u dvou biskupských měst a proč předměšťan je někde klasifikován jako měšťan (Bürger), jinde jen jako domkář. Je to jen nedůslednost? Není to však jediná nejasnost toho druhu — vždyť ani pojem „měšťan“ nebyl zřejmě jednoznačný a znamenal jednou obyvatele města (zejména jen obvodu uvnitř hradeb), jindy občana požívajícího zvláštních měšťanských práv. V té souvislosti poukazují kupř. na Extrakt panství biskupství olomouckého z roku 1636⁴⁾, v němž obě města hukvaldského panství (Ostrava, Příbor) mají dohromady 461 domů a tentýž počet měšťanů (Bürger), při čemž je z jiných údajů zřejmé, že v obou městech byl vedle měšťanů již značný počet domkářů. Že tato úvaha je reálná, je vidno třeba u panství Kroměříž, kde ze všech 739 městských domů bylo „měšťanských“ jen 548, nebo u panství Osoblaha, kde z 273 městských domů bylo opravdu měšťanských jen 161. To je přijatelné. Na druhé straně však tentýž pramen, který 304 domy městeček Brušperka, Frenštátu a Místku na panství Hukvaldy nepovažuje za domy měšťanské, počítá mezi měšťany všechny (634) držitele všech čtyř sídlišť panství Mírov, ačkoliv dvě z nich jsou jen trhovými vesnicemi (se 144 domy).

Proto je i k termínu „měšťan“ nutno přistupovat kriticky a uvažovat v širších souvislostech, a to zejména ve starších dobách 17. století.

Buď jak buď, matematický úkon zahrnutí frenštátských předměšťanů k měšťanům, podle všeho provedený starým písařem na závěrečném listu originálu Konsignace z roku 1667, zdá se být jen náhodným subjektivním činem, neboť je nepravděpodobné, že po obdobné manipulaci s předměšťany příborskými by byl únosným počet 254 (43 + 211) měšťanů v Příboře oproti 74 v Ostravě, 40 v Brušperku, 63 v Místku a 87 ve Frenštátě. Vzájemná relace by byla značně nevěrohodná. Anebo měl písař k tomu u Frenštátu nějaký zvláštní důvod, který Příbor postrádal?

Nelze také ignorovat údaje v popisu hukvaldského panství z roku 1663⁵⁾ (tedy jen o 4 roky starším), kde v Příboře je 44 měšťanů a 285 domkářů, což řadí předměšťany v r. 1667 do kategorie domkářů. Přitom však ve Frenštátě je v roce 1663 neuvěřitelný počet 171 měšťanů (kategorie předměšťanů zde tehdy ještě není), vedle 46 domkářů. I když tedy zahrnul písař Konsignace v roce 1667 frenštátské předměšťany — jak se zdá — k měšťanům, dostal tím jen počet 87, a to je pouhá polovina ze 171. Jak se ztratila během čtyř let nejméně polovina měšťanských domů ve Frenštátě?

Důkladnější analýza tohoto „domového“ problému by byla jistě zajímavým tématem (pokud ovšem předpokládáme spolehlivost pramenů), stejně jako skutečnost obrovského zpusťování Ostravy a Brušperku, velkého absolutně i v poměru k ostatním městům hukvaldského panství, avšak tyto náměty nejsou hlavním předmětem tohto příspěvku.

Jeho účelem je odstranit nepřesnosti a omyly, jichž se dopustil dr. J. Klitzner jako autor zmíněné práce, která vyšla v serii historických zpráv o ostravském regionu z fondů městského archivu v roce 1944. Autor pořídil opis Konsignace z roku 1667 podle originálu v br-

OSEDLÍ NA HUKVALDSKÉM PANSTVÍ V ROCE 1667

	Šenkovní domy			Domy bez šenku			Předměstí			Sedláci			Zahradníci			Domkáři nádeníci			Celkem		
	osedlí	lhůty	poustky	osedlí	lhůty	poustky	osedlí	lhůty	poustky	osedlí	lhůty	poustky	osedlí	lhůty	poustky	osedlí	lhůty	poustky	osedlí	lhůty	poustky
A. města																					
Ostrava	27		3	46	1	28										17	2	41	90	3	72
Přívoz										9		2	3		9				12		11
Lhotka													7		1			4	7		5
Nová Ves																7		6	7		6
Místek	33	1	8	29		2										55	1	2	117	2	12
Frenštát	33		4				54		1							57		19	144		24
Brušperk	25	3	1	12		11										29		31	66	3	43
Příbor	43		1				211		50							42		4	296		55
města celkem	161	4	17	87	1	41	265		51	9		2	10		10	207	3	107	739	8 975	228
B. vesnice										307	5	92	267	3	67	198	3	54	772	11 996	213
A. + B.	161	4	17	87	1	41	265		51	316	5	94	277	3	77	405	6	161	1511 1530 1971	19	441

něnském zemském archivu v roce 1942. Jakožto Němec rozmnožil svým způsobem transkripce omyly starého písaře, rovněž Němce, v zápisech jemu neznámých jmen českých občanů, takže badatel hledající skutečná jména tehdejších ostravských a okolních rodů nemůže plně využít tohoto pramene jinak genealogicky cenného, neboť zpřístupňuje jeden z nejstarších dokumentů pro Ostravu a celé hukvaldské panství.

Uvedeny jsou jen ty omyly Klitznerovy, které podstatněji ovlivnily tvar jmen. V levém sloupci je chybné znění Klitznerovo, v pravém správné znění podle originálu. Stránkování je podle Klitznerovy studie.

STRANA 4

Mährisch Ostrau {Moravská Ostrava}:

I. Bürger mit Schankberechtigung:

Georg Mahler vormals — Thom. Pernikarz vormals

Thom. Pernikarz

Georg Mahler

A. Ossizko — A. Oslízlo

G. Pakmarsky — G. Sakmarsky

H. Prihsa — H. Peihsa (= Piegza)

II. Bürger ohne Schankberechtigung:

Wittib Peschkin — Wittib Prschkin

M. Tuhy — M. Tichy

M. Pitowsky — M. Bitomsky

fortgezogen⁶⁾ — entwichen

N. Eleniok — N. Klimek

G. Wlatika — G. Wladyka

G. Datnisky — G. Datinsky

G. Gosch — G. Gesch (=Jež)

III. Häusler—:

H. Lohntzky — H. Lehutzy (=Lehučký)

J. Tagkhner — J. Taglöhner

M. Salfetzky — M. Salssetzky

J. Preschka — J. Persska

B. Nyhlborek — B. Neschborek (Nešporek)

J. Rakesch — J. Rakosch (=Rakous)

A. Wotezkin — A. Wodeczkin vor 9 J. gestorben

G. Thorfalter — G. Thorhütter

H. Kostain — H. Kosta in Ungarn todt geschlagen

M. Wegus — M. Longus

Unikecz-Grund? nečitelné, v orig. ještě: před 3 lety srovnán se zemí.

STRANA 6

První oddíl zde pod nadpisem III. Häusler nepatří sem, nýbrž do odstavce Marienberg (Lhotka), kde už správně je pod nadpisem II. Häusler. Zde na s. 6 má pokračovat Oderfurt (Přívoz) tímto textem: Jakub Glusse, Wentzl Kuroplach, Niklas Kuntz, Piecka — alle vor 5—6 Jahren durch Absterben und weglaufen wüst worden.

Friedberg (Místek) IV. Häusler—:

W. Koselek — W. Kosek

J. Gurzina — J. Burzina

STRANA 7

Frankstadt (Frenštát p. R.) I. Bürger mit Schankber.:
Feuerbrunst 1668 — Feuerbrunst 1661

II. Bürger der Vorstadt mit Ackerbesitz:

Zde v nadpisu je v originále důležité plné znění: — ohne Schankberechtigung:

Jakos Janda — Jakob Janda

M. Tichan — M. Tiehan (=Těhan)

H. Kubana — H. Kubiena

G. Kubeczka — G. Rubeczka

M. Sofarsch — M. Ssafarsch

III. Häusler—:

M. Kossarsky — M. Kossarek

M. Trzetnia — M. Trzetina

STRANA 8

W. Makovy — plné znění: von den Türken gefangen, das Weib auch gestorben.

M. Krzizian — vor 6 J. gestorben — vor 1 Jahr gestorben

M. Walacha — W. Wachala

W. Haberandt — W. Haberlandt

Braunsberg (Brušperk):

I. Bürger mit Schankberechtigung:

M. Kazian — M. Koczian

II. Bürger ohne Schankberechtigung:

W. Nerady — W. Neradyl (Neradyk?)

III. Häusler—:

H. Parock — H. Paroek

S. Warkosch-vor einem halben

Jahr — — vor 4 Jahren

STRANA 9

Timlovsky — pochybné, nečitelné

Schos Migrowsky — Schlezingrowsky

Freiberg (Fřibor):

I. Bürger mit Schankberechtigung u. Ackerbesitz:

M. Häusner — M. Hiwnar

J. Ssosar — J. Ssoffars

II. Bürger mit Schankber., ohne Ackerbesitz:

W. Tonanecz — W. Tomanecz

III. Vorstädtler ger. Ackerb. u. Handwerk:

T. Perler v. G. Huwar — T. Persa v. G. Hiwnar

STRANA 10

P. Vidomy — P. Vidomus

L. Vinzensky — L. Fsczinsky

L. Vinzensky — L. Psczinsky

G. Putiegowsky — G. Pustiegowsky

J. Hurnar — J. Hiwnar

M. Sturar, M. Stumar — M. Stiwar

M. Stezelka — M. Strzelka

G. Babnietz — G. Babinetz

J. Jonassuw — J. Janossuw

M. Huwar — M. Hiwnar

A. Kyselka v. G. Werner — A. Kyselka, G. Werner

T. Ambrosch — T. Ambrosy

Wittib Fogdticz Kind — Wittib Fogdticzkin

H. Konsky — H. Kensky

M. Koniczka — M. Roniczka

T. Chlebowsky v. Wittib — doplnit: Wittib Ostrawskin

G. Tramowsky — G. Tamowsky

P. Prosterzowsky — P. Prostiegowsky

J. Wierschkowsky — pochybné, (Větkovský?)

H. Servitius-Grund — plné znění: H. Servitius — d.andere Grund

IV. Vorstädtler ohne Ackerb. u. Handwerk:

M. Werner v. G. Polaschek — M. Werner jetzt G. Polaschek

Tscheladna (Čeladná):

Gärtner:

Staniek Ssenkú — Staniek Ssimkú

STRANA 12J. Kubiena Starsky — J. Kubiena starssy (= starší)
Häusler:

G. Pryktizy — G. Przizrzy

H. Hlostky — H. Hlotosky (= Lhotský)

Kunzendorf (M. Kunčice):

G. Gorill — G. Horill

W. Swobodesk — W. Swobodik

Swenser (Sviadnov):

W. Berzey — W. Burzey

Witkowitz (Vítkovice):

M. Boroetz — M. Borowetz

Ewa Kalkur — pochybné, nečitelné

Weska (Véska u Příbora):

M. Hrachowina v. Jakub — M. Hrachowina v. Georg

STRANA 13

H. Jassinger — H. Tassinger?

Ostrawitz (Ostravice):

G. Inossetz — G. Janossetz

J. Cziezarsch — J. Lziczarsch

Friedland (Frýdlant n. O.):

T. Patirzú — T. Pastirzú

W. Lyska — W. Lysska (= Liška)

A. Mimiars — A. Mliniarz

J. Hierdt — pochybné, nečitelné

Staritsch (Staříč):

M. Sstorda — M. Sskrda

H. Padka — H. Pradka

M. Luzek — M. Lukess

STRANA 14

S. Nedwirdt — S. Nedwiedt

nach J. Passon — nach J. Pastor vor 1 J.

Gläfersdorf (Sklenov):

N. Sahor — N. Sochor

Richaltitz (Rychaltice):

H. Stelarz — H. Sklarz

Potzmansdorf (Kozlovice):

F. Toperz — P. Tesarz

M. Trahom — M. Tuhoin? Ciahoín?

Koloschowske — Kolohowske

STRANA 15

2 řádek:

Besitzer gestorben oder fortgezogen — plné znění: —
aus Hugersnot

Gezrik Andres — Girzik (= Jiřík) Andres

Gros Kunzendorf (V. Kunčice):

Pod nadpis I. Bauern přijde B. Hans Foydt, pak nadpis

II. Gärtner — a pak odstavec začínající B. Mikolass
Eriediela atd.**Mislik** (Myslík):

M. Winial — M. Wiwial?

M. Skarda — M. Skarka

J. Sykorka — J. Sskarka

Tichau (Tichá):

H. Plich — H. Pluh?

STRANA 16

G. Mak — G. Malek

H. Baczarek — pochybné

W. Truba — W. Trnka

M. Trubúw — M. Trnkúw

Wolfsdorf (Vlčovice):M. Raschka — den Grund durch die Tataren verloren —
— správné znění: — der Tartar weggenommen vor 3
Jahren**Wetrkowitz** (Větrkovice):

W. Hopfen — W. Hoffer

O. Kazaurek — O. Koczaurek

Czernachs — Czernochs

STRANA 17**Fritzendorf** (Fryčovice):

N. Kurzeg — N. Burzeg (= Buřej)

H. Miktschan — H. Mitschan

N. Buczik — N. Húczik

STRANA 18**Klogsdorf** (Klokočov):

M. Pollach — M. Pollak

M. Gilke — M. Giller

Bordowitz (Bordovice):

J. Paliczka — J. Palicza

W. Jankúw — W. Janú

W. Gerziczák — W. Jurzikú

Sawersdorf (Závišice):

W. Kutsera seit ¾ J. verwüstet — — seit 3 J.—

STRANA 19**Nesselsdorf** (Kopřivnice):

T. Gerzikú — T. Jürzikú

H. Wanzmirzowsky — H. Werzmirzowsky

A. Babuzet — A. Babinetz

Mnischy (Mniší):

I. Peczeny — J. Przezny (= Březný?)

Lichnau (Lichnov):

W. Stawacz — W. Stawarz

STRANA 20

H. Soboll — H. Sobell

Leibenau (Chlebovice):

M. Krzian — M. Krzizian

M. Pieczek — M. Púczek

H. Kopstin — pochybné, nečitelné

Lhotka:

A. Klyss — A. Klysst

Paulsdorf (Palkovice):

H. KroczeK vor 2 J. verwüstet — — vor 1 Jahr—

Hodonowitz (Hodoňovice):

A. Gurziczka — A. Gurzicza (= Juřica)

M. Birman — M. Lirman

Poznámky:

- 1) Klitzner J.: Familiengeschichtliche Mitteilungen aus dem Stadtarchiv Mähr. Ostrau, Ostrava 1944, s. 4—21.
- 2) Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, sv. 10, Ostrava 1979.
- 3) Archiv města Ostravy, Sbírka U, sign. U 178.
- 4) Státní oblastní archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, sign. AO 29 b, Sumarische Extract d. olmütz. bischöfl. Herrschaft.
- 5) Tamtéž, Beschreibung d. Herrschaft Hochwald, sign. E III a 26 2.
- 6) Výraz fortgezogen je slovo Klitznerem paušálně používáné, v originále Konsignace se však vůbec nevyskytuje; až na výjimky je zde vždy výraz entgangen.

Z dějin Vítkovických železáren

LEOŠ MLČÁK — JAROSLAV SLUNÉČKO

K výrobě ocelových zvonů na Ostravsku

Tradičním a v minulosti téměř výlučným materiálem používaným k odlévání zvonů byla až do pol. min. století zvonovina. Obsahovala zhruba 78–80 % mědi a 20–22 % cínu a na jejím složení a čistotě závisela do značné míry kromě mechanických vlastností také hudební a zvuková kvalita ulitého zvonu. Výslednou charakteristiku jeho akustického obrazce sice podmiňovala především konstrukce profilu zvonového žebra a poměr jeho jednotlivých částí, významně jí však bylo možné ovlivnit i přidáním vhodného množství cínu a dalších kovů do slitiny, přičemž vzájemný poměr mědi a cínu byl volen tak, aby hodnoty mechanických vlastností byly maximální. K poměrně rozšířeným a často až pověřeným zvykům patřilo mezi zvonaři legování zvonoviny stříbrem, o němž se věřilo, že umožňuje dosáhnout čistého a jasného zvuku¹⁾. Požadavek optimálního složení a čistoty použitých surovin nebylo však možné z technických a ekonomických důvodů vždy dodržet. Zvonaři se proto mnohdy snažili získávat alespoň část suroviny ze starších, požárem nebo dlouhodobým mechanickým namáháním poškozených zvonů.

K významné změně ve výrobě zvonů došlo ve druhé polovině 19. století, kdy již byla dostatečně zvládnuta technologie odlévání ocelových odlitků, a to zejména v tehdejší západní Evropě. Ve srovnání se zvonovinou dosahovala litá ocel, při poměrně nízkých výrobních nákladech, mnohem vyšších mechanických hodnot. Její podstatnou nevýhodou však většinou byla znatelně horší kvalita akustická. Postupným vývojem technologie odlévání i dlouholetým konstruováním vhodného profilu zvonového žebra se ale nakonec přece jen podařilo eliminovat většinu nepříznivých vlastností natolik, že hromadná produkce proslulých evropských sléváren ocelových zvonů začala úspěšně konkurovat tradičním výrobkům ze zvonoviny.

Ve střední Evropě patřila mezi průkopníky výroby ocelových zvonů zejména bochumská firma „Verein für Bergbau und Gusstahlfabrikation“, založená v roce 1852, která byla kolem roku 1890 přejmenována na „Gusstahlfabrik des Bochumer Vereines“. Pro země střední Evropy vyrobila tato proslulá firma kolem 7000 zvonů, řadu z nich i pro území Čech, Moravy a Slovenska²⁾. Zvony byly dodávány včetně závěsů, srdcí i ložisek, a to mnohdy na základě poměrně obsáhlých nabídkových katalogů.

Významné uplatnění našla bochumská slévárna ocelových zvonů před 1. světovou válkou také v Ostravě, pro jejíž nový evangelický kostel odlila v roce 1907 tři ocelové zvony o dolních průměrech věnce 117, 138 a 157 cm. Není přitom bez zajímavosti, že tehdejší slévárna oceli ve Vítkovicích měla již v tomto období pro odlévání podobných odlitků všechny potřebné technické předpoklady, včetně vhodné kapacity ocelářských pecí i jeřábu o nosnosti 30 tun. Chyběly však dostatečné zkušenosti kampanologické a také větší zájem o nový sortiment slévárenských výrobků, jehož poptávku plně

saturovala dostupná produkce značného počtu tradičních českých, moravských, slovenských i cizích zvonařských dílen. Většina objednavatelů dávala navíc i nadále přednost osvědčeným odlitkům ze zvonoviny, které byly všeobecně považovány za mnohem kvalitnější, než zvony ocelové, jak o tom ostatně velmi dobře svědčí velký počet archivních dokladů v písemné korespondenci farních úřadů z období let 1916–1922.

Jiných materiálů než zvonoviny se přitom k výrobě zvonů výjimečně používalo i na Moravě mnohem dříve, což lze mimo jiné doložit unikátním „železným“ zvonem ve farním kostele v Borově na okrese Frýdek-Místek, který podle lapidárního nápisu na krku pochází z roku 1753 a byl vyroben nejspíše v nedalekých železárnách ve Frýdlantě nad Ostravicí³⁾.

Hromadná výroba ocelových zvonů ve Vítkovických železárnách byla zahájena v roce 1917. Vynutily si to obrovské ztráty značného procenta bronzových zvonů, barbarsky rekvírovaných k válečným účelům v letech 1915–1917. Velká část historicky cenných zvonů byla

Rekvizice zvonů za I. světové války.

přítom vojenskými rekvizičními oddíly rozbita přímo na místě, většinou bez možnosti jakékoliv podrobnější dokumentace⁴⁾. Jako odškodné bylo církevním úřadům vypláceno za 1 kg odebrané zvonoviny 25 rakouských haléřů.

Zvýšené poptávky po zvonech využilo ještě v průběhu rekvizic několik firem k improvizované výrobě ocelových zvonů. Většinou však neměly potřebné technické vybavení a jimi dodané zvony akusticky téměř vždy selhávaly. V důsledku těchto neúspěchů se vyvinula velmi živá polemika o kvalitě ocelových zvonů a jejich možnostech akusticky alespoň částečně nahradit ztráty původního zvonového fondu. V některých diecézích byl dokonce na radu zemského konzervátora památkové péče a příslušného ministerstva biskupským cirkulářem vydán pokyn, aby se s objednávkami nových ocelových zvonů nespěchalo, ale aby se vyčkalo až bude možné pořídit nové zvony opět z tradičního zvonářského materiálu⁵⁾. Současné bylo navrhováno pořizovat kopie původních zvonů podle fotografie, případně alespoň užít jejich nápisů s dodatkem: „ulit po rekvizici ve světové válce“.

Na obhajobu ocelových zvonů vystoupilo několik osobností, mezi nimi zvláště energicky Antonín Zamazal, který se snažil v několika novinových článcích, otištěných většinou v Našinci, upozornit farní úřady na skutečně kvalitní dodavatele ocelových zvonů, k nimž počítal především Vítkovické železářny a slévárny firmy Škoda. O kvalitě vítkovických zvonů se Zamazal měl možnost osobně přesvědčit, přičemž konstatoval, že tehdejší správa slévárny ve Vítkovicích věnovala výrobě zvonů zvláštní péči a snažila se ji postupně zdokonalovat⁶⁾.

První tři skutečně harmonické vítkovické ocelové zvony byly po několika více či méně úspěšných pokusech vyrobeny v roce 1917. Měly hmotnost 750, 460 a 267 kg, dolní průměr věnce 118, 98 a 76 cm a ladění „C dur“, „e“ a „g“. Jejich majitelem se stal farní kostel sv. Pavla ve Vítkovicích, v jehož věži visí dodnes⁷⁾. Pořizovací cena zvonů byla poměrně malá, asi 7000 Kč, přičemž s jejich akustickou a hudební kvalitou, ve srovnání se zvony bohumuskými přece jen o něco nižší, byli kolaudátoři celkem spokojeni⁸⁾. Krátce poté byly ocelové zvony přibližně stejných hmotností pořízeny i pro farní kostel Korunování Panny Marie v nedalekých Mariánských Horách, ulité ve Vítkovicích pod výrobními čísly 11, 13 a 14⁹⁾. Již tyto zvony byly zdokonaleny navařením bronzových vložek na úderové části srdcí, čímž se podstatně zlepšil jejich výsledný akustický obrazec. V poměrně krátké době bylo vyrobeno několik desítek zvonů, z nichž nejhmotnější, mající více než 700 kg, byly zavěšeny ve Vítkovicích, Mariánských Horách, Klimkovicích a Staré Vsi u Brušperka¹⁰⁾.

Během několika dalších let se výroba zdokonalila natolik, že v nabídkovém katalogu z počátku roku 1922 nabízejí Vítkovické železářny již 26 typů kostelních zvonů, 9 typů malých zvonů pro školy a 20 typů cimbálů z lité oceli pro věžní hodiny a nádražní signály. Z těchto materiálů vyplývá, že do konce roku 1921 bylo z Vítkovic vyexpedováno celkem 227 zvonů, z nichž největší o hmotnosti 3600 kg měl dolní průměr věnce 190 cm a byl určen pro ostravský farní kostel Božského Spasitele¹¹⁾.

Celý sortiment v katalogu uváděných kostelních zvonů, ve slévárně typově označovaných římskými číslicemi od I. do XXVI., měl všechny základní parametry konstantní. Odvozeny byly z modifikovaných forem ideální konstruk-

Shromáždění rekvírovaných zvonů za I. světové války.

ce různě velkých zvonových žeb, modelovaných podle předem vyrobených plechových šablon. Zahrnovaly celkovou hmotnost zvonů, dolní průměr věnce, výšku, délku osy, největší poloměr i poměrnou hmotnost armatury, včetně srdcí a ložisek. Směrem od rozměrově největšího zvonu, typově označeného římskou číslicí I., klesaly všechny parametry ve vzájemně podmíněných hodnotách, kterých bylo dosaženo na základě požadovaného ladění, zahrnujícího interval od počátku malé oktávy po tón cis oktávy dvoučárkové. Velikostí dosahoval největší ze zvonů hmotnosti 4960 kg, při dolním průměru věnce 216 cm, výšce 190 cm, délce osy 240 cm a maximálním poloměru kmitu srdce 250 cm. Minimální hodnoty, užívané pro nejmenší odlévané kostelní zvony, typově označované číslem XXVI., byly naproti tomu dány hmotností pouze 70 kg, dolním průměrem věnce 50 cm, výškou 48 cm a maximálním poloměrem kmitu srdce 64 cm¹²⁾.

Z technologického hlediska probíhala výroba ocelových zvonů ve Vítkovických železárnách v malých sériích tradičními slévačskými postupy. Svědčí o tom dochovaný dokumentační materiál i vzpomínky jednoho z posledních žijících pamětníků, Aloise Valy (narozeneho 8. 10. 1904), který pracoval ve slévárně oceli, tehdy již tak zvané „Staré“ vítkovické ocelárny.

„Do slévárny oceli jsem nastoupil brzy po skončení I. světové války. Bylo to v dubnu 1919. V této době se výrobou zvonů zabývala slévačská skupina, ve které si pamatuji na slévače Kudělků a Makového.“

Formy vyráběli slévači v rámech pomocí šablon. Měli obvyklé přípravky na šablonování, to je patku, vřeteno, stavěcí kroužek a rameno. Šablony používali dvě, nikoliv dřevěné, ale zhotovené ze silného plechu. Jedna sloužila k vyšablonování jádra, neboli dutiny hotového zvonu.

Při práci postupovali tak, že na vřeteno, zasazené v patce stolu, nasadili kruhovou formovací skříň. Pak na vřeteno nasunuli stavěcí kroužek a zajistili jeho polohu. Dále nasunuli na vřeteno rameno s přišroubovanou šablonou ze silného plechu, která byla určena k vyšablonování hliněného modelu. Formovací skříň zapřehovali výplňovým pískem, přičemž vytvořili v její střední části, v místě budoucí dutiny hotového zvonu, koksové lože. Postupně napřehovali i tak zvaný zámek a přibližný tvar hliněného modelu zvonu. Kroužením šablony vytvořili drsný, rozměrově však již dosti přesný

tvár hliněného modelu. Jeho povrch i zámek opatřili řídkým nánazkem z jemné formovací hmoty a uhladili ho kroužením šablony. Po obeschnutí sejmuli z vřeteně stavěcí kroužek a rameno se šablonou.

Hliněný model a celou dělicí plochu silně zaprášili dělicím práškem. Nasadili kruhový rám a zapěchovali první vrstvu ze šamotové směsi v oblasti zámku i kolem hliněného modelu. Pevnost šamotové směsi přitom zvýšili postavením háčků. Potom nasadili další kruhové rámy a postupně zapěchovali další vrstvy až po horní okraj hliněného modelu zvonu. Zde znovu vytvořili dělicí rovinu, kterou poprášili dělicím práškem, a na vrchol formy nasadili další kruhový rám. Na vřeteně nasunuli model dřevěného nálitku a šamotovou směsí opět zapěchovali první vrstvu, vystuženou háčky. Postupně pak dopěchovali formu až po horní hranu nálitku. Po vyjmutí modelu nálitku a zasunutí zaváděcích tyčí sňali nejprve vrchní a potom i střední část formy, nazývanou pláštěm. Z hliněného modelu seřízili vrstvu, podstatně přesahující sílu vlastního profilu zvonového žebra. Na vřeteně opět nasadili stavěcí kroužek, který zajistili ve stejné poloze jako při šablonování hliněného modelu, rameno šablony a plechovou šablonu na vyšablonování jádra. Na povrch napěchovali vrstvu šamotové směsi a kroužením šablony postupně vytvářeli jádro. Jeho přesný tvar vytvořili šablonou pomocí jemné šamotové moučky. Po očištění všech dělicích ploch provedli slévači drobné opravy, zatlukli pískováčky a líc formy natřeli barvivem ze směsi jemného šamotu a grafitu. Do povrchu líce formy pláště vyrazili písmena, nejčastěji E. W., případně EISENWERK WITKOWITZ.

Když všechny části formy obeschly, převezli je slévači do sušících komor. Sušení při vysoké teplotě vypálilo povrch líce formy a zbavilo ji v podpovrchových vrstvách vlhkosti. Ještě teplou formu po převozu ze sušících komor znovu opravili a nabarvili. Pomocí zaváděcích tyčí a zámku přiložili plášť formy na její spodní část. Přitom zkontrolovali správnou a rovnoměrnou dutinu budoucího profilu žebra zvonu. Nakonec přiložili vrchní část formy a všechny tři díly stáhli pomocí svěrkových klínů. Složenou formu opatrně přemístili do odlévacího pole podél kolejí, po nichž pojížděla souprava s pánví tekutého kovu.

Po odlití a vychladnutí převezli hotový odlitek do čistírny, kde byl odstraněn připečený písek, odřezán náletek a provedeno vyžhání v žíhací peci se silně oxydační atmosférou, aby vznikla značná oxydická vrstva a byl odstraněn zbývající připečený formovací materiál.

V mechanických úpravách se zvon vyhodnotil z hlediska své hudební a zvukové kvality. Nedostatky se odstraňovaly odebráním hmoty soustružením z různých míst profilu, o čemž rozhodoval znalec. Následovalo navrtání otvorů do talířového závěsu pro uchycení zvonového vahadla s ložisky a upevnění srdce. Současně byla prověřena výška tónu a délka vyznívání hlasu, protože dobrý zvon musel obsahovat všechny alikvótní tóny v přesném harmonickém vzestupu. Při více zvonech bylo pochopitelně nutné dát je do vzájemného souladu.

Výrobní konjunktura netrvala dlouho. V roce 1925 pracovala slévačská skupina v plném rozsahu, avšak po mém návratu z vojenské presenční služby v roce 1927 již výroba zvonů neexistovala.

Odlévání ocelových zvonů bylo ve Vítkovických železárnách znovu zahájeno teprve v důsledku 2. světové války. Obnovu jejich výroby si vynutily další masové ztráty bronzových zvonů, rozlitéch k válečným účelům.

Jen na území Moravy bylo během 2. světové války systematicky rekvírováno 3943 bronzových zvonů různého stáří a původu, z nichž se jen nepatrnou část podařilo náhodně po válce zachránit a vrátit na původní místo¹³⁾. Zvýšení poptávky po ocelových zvonech výrazně ovlivnil také akutní válečný a poválečný nedostatek zvonoviny, malá kapacita tradičního způsobu výroby a v neposlední řadě i názory jednotlivých objednavatelů, kteří se po dvou barbarsky prováděných rekvizicích přechodně obávali nebezpečí jejich možného opakování.

Podle dostupných informací byla výroba ocelových zvonů obnovena ve Vítkovických železárnách v roce 1947. Několik ocelových zvonů, určených většinou pro nepřítel vzdálené lokality, bylo sice ve staré ocelárně ulito již v průběhu 2. světové války, tehdejší produkce však měla s ohledem na složitou válečnou situaci pouze omezený význam¹⁴⁾.

Ined při zahájení výroby v roce 1947 se objevila řada závažných obtíží. Žebra zvonů, ulitých ve Vítkovických železárnách po 1. světové válce, byla konstruována na základě dlouhodobých a nákladných pokusů. Formovací šablony těchto zvonů byly bohužel za války zničeny, takže další zvony bylo nutno formovat podle nových forem. Ty byly sice zhotoveny na základě původní dokumentace, ale ukázalo se, že ta neobsahovala korekce provedené během vlastní výroby¹⁵⁾.

Úsilí o zlepšení kvality nově odlévaných vítkovických ocelových zvonů se ujal ve spolupráci s kampanologickým expertem tehdejší státní památkové péče a arcibiskupským kolaudátorem zvonů Jaroslavem Dobrodinským zaměstnanec staré ocelárny František Zelenka. Z jejich dochované korespondence, uložené v podnikovém archivu VŽKG, je patrné, že prvotní obtíže spočívaly hlavně v hledání prototypu správně konstruovaného žebra, které by optimálně vyznívalo. Za tímto účelem provedl J. Dobrodinský na žádost F. Zelenky kampanologickou analýzu několika zvonů, mezi nimi i prvních vítkovických zvonů z roku 1917, zavěšených ve věži farního kostela sv. Pavla v Ostravě-Vítkovicích. Žádný ze tří zde visících zvonů však Dobrodinský neoznačil za natolik zdařilý, aby jej bylo možné použít jako prototyp. U největšího zvonu byla při hudební a zvukové zkoušce, prováděné pomocí Edelmanových a Bartelmesových ladiček, jeho podstatnou vadou snížená prima. Zbývající dva zvony měly nekrytou vrchní oktávu a jejich tón byl shodně s předchozím kovolijským dílem nesouměrný a méně pevný¹⁶⁾. Pozitivnější byly zvony hodnoceny z hlediska svého technického provedení, k němuž kampanolog neměl ve své písemné zprávě o výsledcích zkoušek žádné zásadní námítky¹⁷⁾.

V souvislosti s hledáním vhodného typu žebra byli na žádost Vítkovických železáren provedeny podrobné akustické a hudební zkoušky také na některých ocelových zvonech ulitých v Bochumi. Z nich byly nejpriznivěji hodnoceny tři bochumské zvony v evangelickém kostele ve Vsetíně, které Dobrodinský označil za velmi přijatelné. Pochvalně se při této příležitosti vyjádřil i o čtvrtém vsetínském ocelovém zvonu, zavěšeném ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie, který byl vyroben ve Vítkovicích. Z rozboru jeho akustického obrazce kampanolog usoudil, že byl ulit podle dobře konstruovaného žebra bronzového zvonu, a že po určitém technickém zlepšení by zvon mohl sloužit jako ideální model pro nově zaváděnou výrobu.

Prvotní výrobní problémy, spojené hlavně s hledáním vhodného typu žebra vyznívajícího požadovaným způsobem

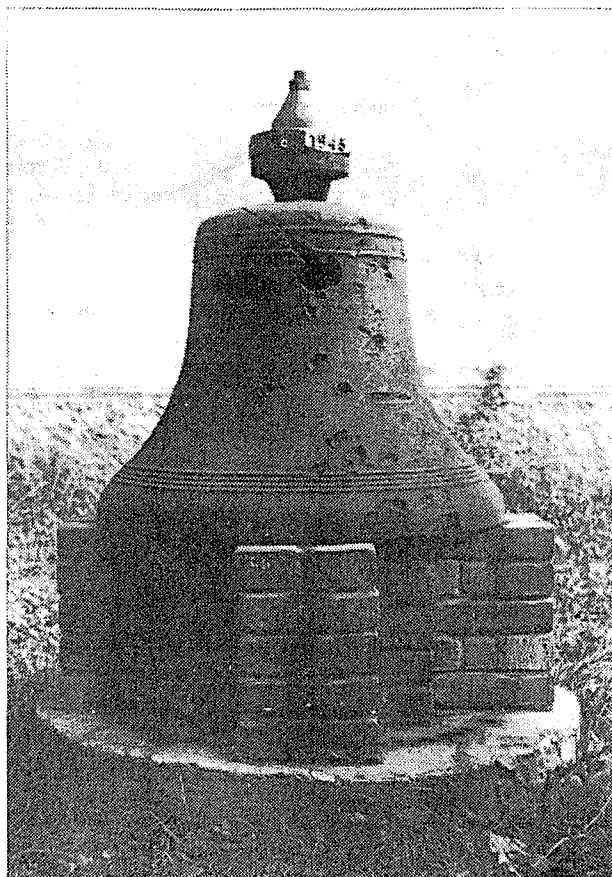
Těžce poškozený ocelový zvon, symbolicky umístěný u kostela v Mošnově (okr. Nový Jičín)
**Nápis na zvonu GÜSTAHLFABRIK WITKOWITZ EISEN-
 WERK 1918 N 154.**
Nahoře je datum osvobození obce 3. 5. 1945.

bem, to je vedle nárazového tónu hlavního i všemi alikvótními tóny v přísném harmonickém vzestupu, výrazně komplikovaly i obtíže s pořízením nezbytných ladiček, bez nichž nebylo prakticky možné si ověřovat dosažené výsledky a úspěšně provádět kontrolu expedovaných zvonů. Po marném úsilí o získání originálních Edelmanových a Bartelmesových ladiček, které do ocelárny několikrát zapůjčil J. Dobrodinský, byly nakonec improvizované ladičky úspěšně vyrobeny ve Vítkovických železárnách.

Kromě Staré ocelárny se ocelové zvony přechodně odlévaly také ve slévárně bývalé firmy Sýkora v Mariánských Horách. Z kampanologického hlediska nebyly však tyto zvony, vyráběné z tvrdé litiny, hodnoceny příznivě a jejich výroba byla proto v srpnu 1949 zastavena.

Ve Staré ocelárně pokračovalo odlévání ocelových zvonů, po krátkém přerušení v roce 1950, až do roku 1953. Vyrobené zvony měly většinou střední hmotnost a podle potřeby byly dodávány včetně závěsné armatury, srdce a ložisek. Zavěšovány byly, jak je u ocelových zvonů běžné, na mohutné talířové čepy. Průměrná pořizovací cena kolísala od 30 do 70 Kčs za 1 kg váhy.

Ačkoliv se kampanologická úroveň malosériově vyráběných vítkovických ocelových zvonů postupně zvyšovala, nebyly pro další rozšiřování produkce vhodné podmínky. Vítkovické železářny se začaly orientovat na společensky mnohem významnější ocelářské zakázky a výroba jednotlivých kusů tohoto druhu sortimentu ztrácela svou perspektivu. Současně vzrůstal i počet nově odlévaných bronzových zvonů, pro které se postupně podařilo zajistit dostatek kampanologicky mnohem vhodněj-

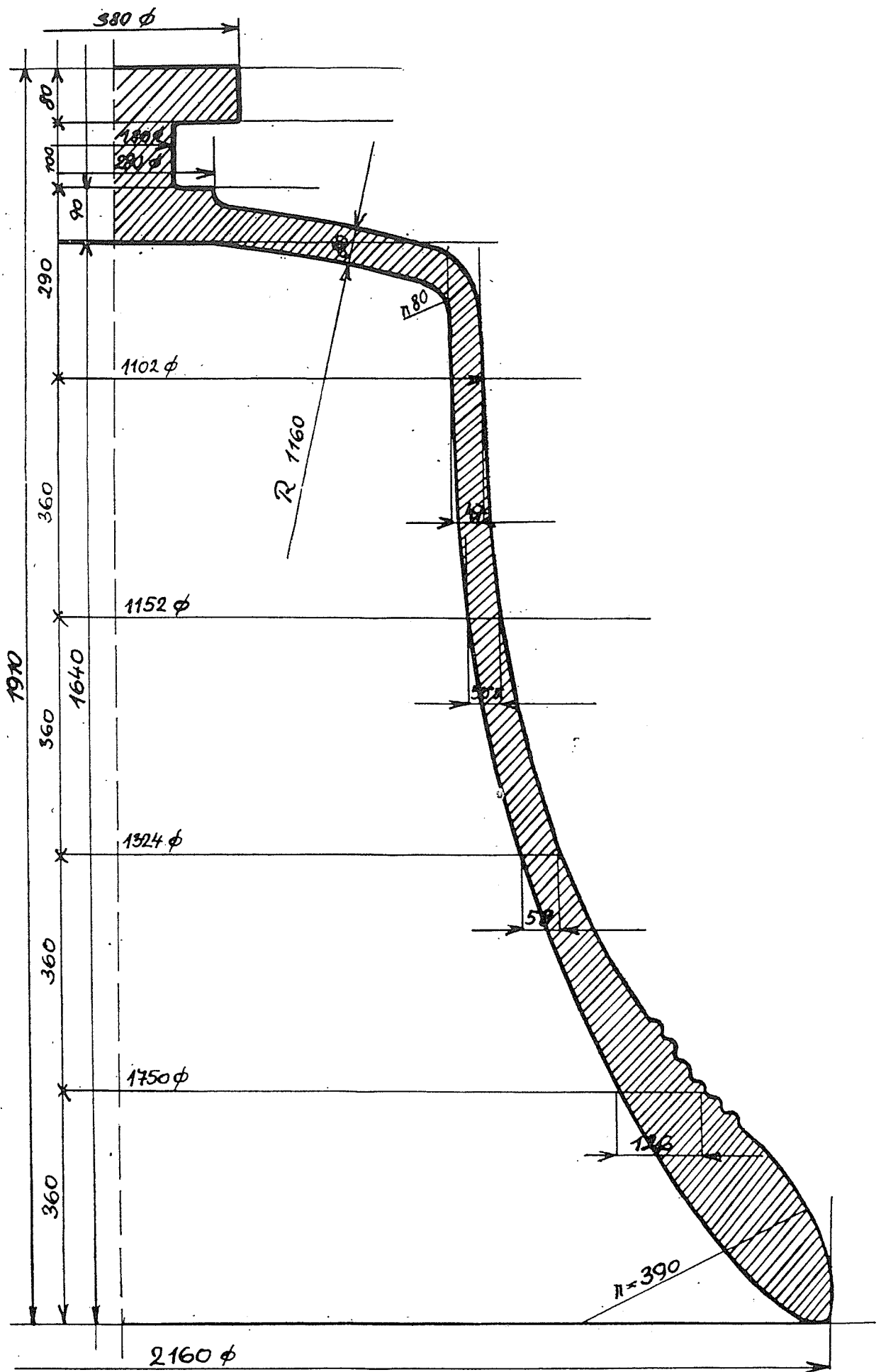

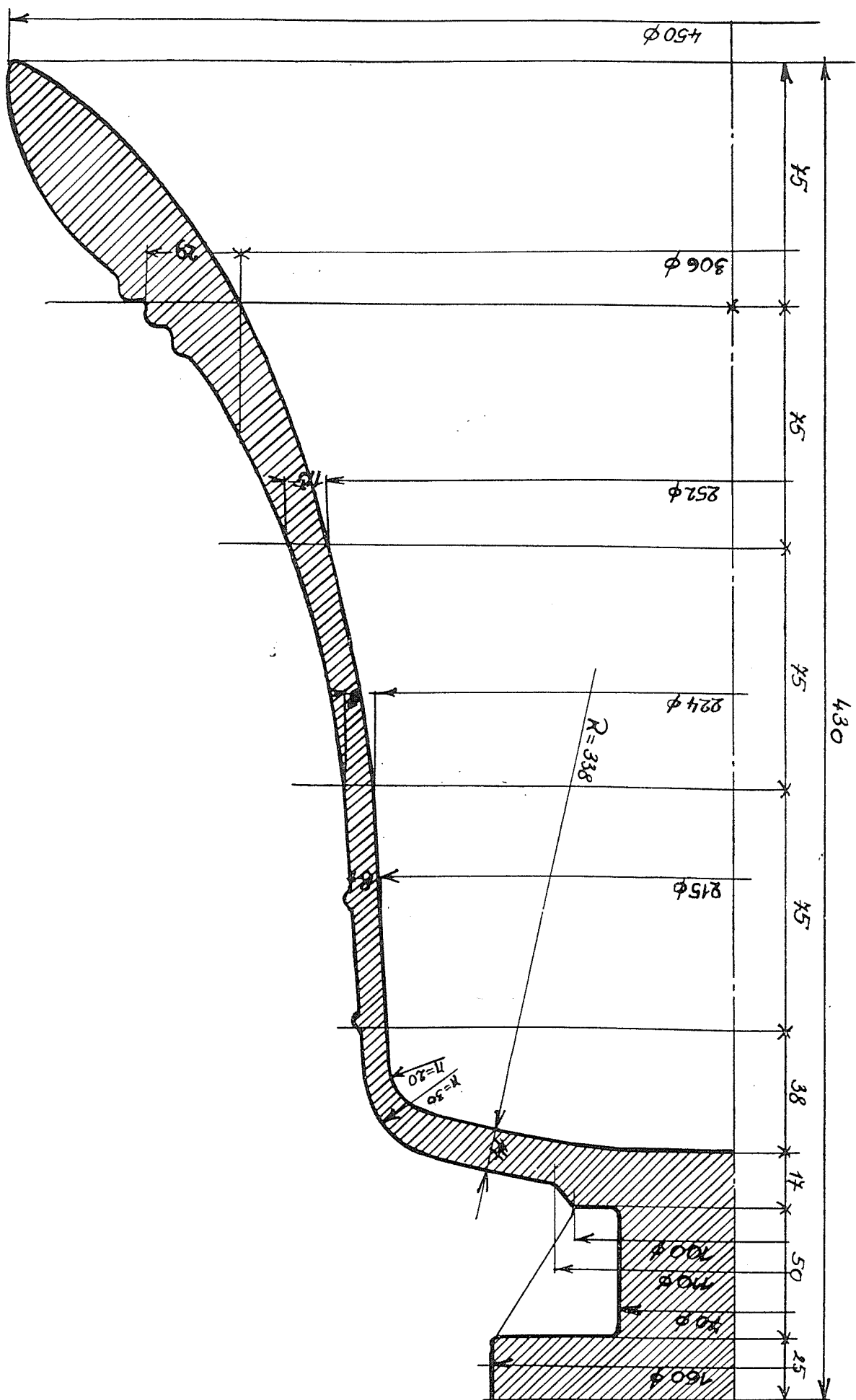
šího tradičního materiálu. Výroba ocelových zvonů ve Vítkovických železárnách se tak stala uzavřenou kapitolou jejich rozsáhlého výrobního programu, reprezentovaného i v tomto méně známém druhu vítkovické kovolijské produkce tradičně dobrou technickou úrovní a řemeslnou kvalitou¹⁸⁾.

{Úryvek z větší připravované práce}

Poznámky:

- 1) Potvrdila to chemická analýza středověkého zvonu v Ostravě-Zábřehu, podle níž obsahoval odebraný vzorek 0,04 % stříbra.
- 2) Spiritza, J.: Spišské zvony, Osveta, Bratislava 1972, s. 136.
- 3) Vysoká pec byla ve Frýdlantě nad Ostravicí postavena již v roce 1675, kdy zde byly znovu obnoveny v průběhu třicetileté války zaniklé hamry. Viz Štovíček, J.: Železná huť v Morávce v 17. a 18. století. In: Pobeskydí, 1978, č. 3, s. 33.
- 4) V bývalém politickém okrese Moravská Ostrava bylo například z 29 rekvírovaných zvonů 18 rozbito přímo ve věžích nebo svrženo s věží dolů na zem. Ruml, V.: Sběrání zvonů na Ostravsku, In: Poslední ostravský deník, 1. 12. 1932, s. 4.
- 5) Zamazal, A.: Nové zvony. In: Našinec, 1917 (roč. 53), č. 274.
- 6) Zamazal, A.: Ocelové zvony. In: Našinec. 1919 (roč. 55), č. 280.
- 7) Jeden ze zvonů má výrobní číslo 9. Mlčák, L. — Šrámek, P.: Ostravské zvony. In: Sborník památkové péče v Severomoravském kraji, č. 4, s. 209.
- 8) Zamazal, A.: Ocelové zvony, ibid.
- 9) Mlčák, L. — Šrámek, P.: Ostravské zvony, ibid.
- 10) Zamazal, A.: Ocelové zvony, ibid.

- 11) Stahlglocken Ausgabe 1922 Witkowitz Bergbau und Eisenhütten — Gewerkschaft Witkowitz, Mähren (Tschechoslowakei). Katalog, vydal Julius Kittl v Moravské Ostravě r. 1922.
- 12) Uváděné hmotnosti byly pouze průměrné. Povolená tolerance činila plus i minus 5 %. V obdobném poměru maximální a minimální hodnoty bylo stanoveno i rozpětí hmotnosti armatury (včetně srdce, osy a ložisek), které se pohybovalo mezi 1250 a 45 kg.
- 13) Podle zjištění J. Dobrodinského, kampanologického experta Státního památkového úřadu v Praze a arcibiskupského kolaudátora zvonů.
- 14) Mlčák, L. — Šrámek, P.: Ostravské zvony, op. cit., s. 205 a 207. Z průzkumem ověřených dokladů válečné produkce vítkovických ocelových zvonů lze

- v nejbližším okolí železáren doložit zvony z roku 1942 v Hrabůvce a Plesné.
- 15) Vyplyvá to ze zápisu o výrobě ocelových zvonů, sepsaného dne 9. 10. 1948 ve Vítkovicích, čj 29045/10/22, uloženého v podnikovém archivu VŽKG Ostrava.
- 16) „Zpráva o výsledku hudební a akustické zkoušky ocelových zvonů ve věži řím. kat. kostela ve Vítkovicích ze dne 8. VI. 1949.“ Ibid.
- 17) Podobně kriticky byly po stránce hudební a akustické hodnoceny vítkovické zvony v Bludovicích a Radvanicích.
- 18) Zatím posledním pokusem o odlévání ocelových zvonů na severní Moravě byla výroba omezeného počtu zvonů, ulitých koncem 60. a na počátku 70. let, v Třineckých železárnách.

FRANTIŠEK KOPEČEK

Faleristika a československé řády

Od nepaměti, ruku v ruce spolu dějinami kráčí heraldika s faleristikou.

O významu vzájemného spolupůsobení a vytváření historických faktů bylo již napsáno mnoho odborných publikací z pera předních československých odborníků.

Snad jen pro úplnost uvádím význam slova „faleristika“. Toto slovo, lépe řečeno význam tohoto slova je u nás poměrně málo znám a je tedy na místě uvést něco málo podrobností.

Faleristika je jedním z málo známých a také málo pěstovaných oborů. Již samotný název faleristika je méně známý než numismatika, heraldika, a to dokonce v kruzích sběratelských.

Budeme-li hledat význam tohoto slova v naučných slovnících, nebude naše úsilí korunováno výsledkem. Je však zajímavé, že toto slovo najdeme v některých jazykových slovnících. Velmi výstižné vysvětlení najdeme pak v latinském slovníku Pražák — Novotný — Sedláček pod písmenem P, heslo phalera, árum f. V závorce je řeckými písmeny napsáno — tá fálera... a dále faléry, tj. kovové ozdoby, medailony; spec. vyznamenání, čestné odznaky, jež byly udělovány vojákům za statečnost. Muži je nosili na prsou, koňům byly zavěšovány na čelo, na řemen nákrční nebo náprsní. A dále v hesle phaleratus, a, um, {phalerae}. Ozdobený fale-rami, tj. kovovými ozdobami, medailony.

Z toho je možno poznat, že faleristika je sběratelským oborem, který se zabývá sbíráním podobných čestných odznaků, které se v naší době běžně nazývají řády, vyznamenání a čestné odznaky. Poslední mají většinou význam celostátní, udělované za zásluhy nebo určité výkony a znalosti.

Název faleristika pro tento sběratelský obor propagoval u nás v ČSR nacisty umučený štábní kapitán Oldřich Pilz, který je také autorem několika našich dekorací.

Faleristika, stejně jako numismatika, byla nejprve výsadou nejvyšších vrstev společnosti, protože právě vysoké šlechtě a panovnickým rodinám se dostávalo různých vyznamenání. Jednotlivé rody pak samy zakládaly svoje rodové sbírky řádů a vyznamenání, které obdrželi jednotliví členové rodu. U nás existuje několik známých rodových sbírek — schwarzenberská na zámku Orlik, kde základ tvoří řády udělené maršálu knížeti Karlu Filipu Schwarzenberkovi, dále pak sbírka řádů Klementa

Václava Lothara knížete Metternicha na zámku Kynžvart. Obě sbírky obsahují řády a dekorace z přelomu 18. a 19. století, tedy z období koaličních válek proti Francii a z doby protinapoleonských tažení a let následujících.

Později šlechtické rody shromažďovaly i řády, které nebyly udělovány příslušníkům jejich rodiny, jednotlivá muzea zakládala první veřejné sbírky z pozůstalostí zasloužilých osob. Takovouto je sbírka řádů a dekorací, která tvoří součást numismatických sbírek Národního muzea v Praze. Zde jsou shromážděny řády a dekorace slavných lidí — sbírka však není rozšiřována nákupy, jak tomu činí Vojenské historické muzeum v Praze na Hradčanech.

Když se postupem doby stávaly řády a vyznamenání demokratickou odměnou zasloužilým osobám, objevují se první sběratelé z řad nešlechtických. Ve faleristice stejně jako v numismatice se odrážejí současné poměry politické a hospodářské. Některé druhy řádů a vyznamenání vznikly jako náhrada peněžitých darů nebo místo pamětních mincí — odrazky zlatých tolarů a medailí.

Závěrem dlužno poznamenat, že faleristovi chybí jen jedno, a to je práce s velmi starým materiálem, jak tomu může být u heraldiky a numismatiky. Zatím co pro faleristu je velmi obtížné nebo téměř nemožné získat do své sbírky exempláře starší 200 let, může numismatik pracovat s materiálem desetkrát starším. Zatím co staré mince se zachovaly v sídlištích nebo v hrobech i několik tisíc let starých, museli pozůstalí po zemřelém nositeli řádu odevzdat řádové odznaky řádové kapitule, kde se velmi často neuchovávaly, ale zpracovávaly se na nové řády a dekorace. Teprve když tento požadavek odevzdání řádů po smrti vyznamenaného byl zmírněn tím, že hodnota kovu mohla být nahrazena peněžní sumou, nebo přímo odstraněn, objevují se ve sbírkách nejstarší exempláře řádových dekorací. Falerista se však může těšit tím, že řády a dekorace mají rozmanitý tvar, rozmanitější než mince a jsou často zdobeny barevnými smalty a zavěšovány na pestrobarevných stužkách.

Ze vzácně dostupné odborné literatury víme, že československá vyznamenání, a to jak řády na jedné straně, tak ostatní dekorace jako kříže, medaile mají již dnes více než šedesátiletou tradici. Vznik těchto řádů a dekorací klademe do samého konce první světové války,

kdy pro bojové účely byla zakládána první československá vyznamenání.

Před tímto obdobím, protože naše země byly součástí monarchie rakousko-uherské, nebyla, jak víme, zřizována žádná samostatná československá vyznamenání pro naše občany. Naši pradědové, dědové — vojáci, byli vyznamenáváni tehdejšími platnými řády a dekoracemi.

Z hlediska odborného je však nutné uvést tu skutečnost, že jen jedno jediné vyznamenání z doby rakousko-uherské monarchie navazuje na státoprávní tradici českého království. Je to ČESKÝ ŠLECHTICKÝ KŘÍŽ Z ROKU 1814 — založen v dubnu r. 1814 císařem rakouským a králem českým Františkem I. pro 38 českých šlechticů — členů České Noblegardy.

Heraldický český bílý lev na líci osmihrotého červeně smaltovaného kříže; bílo červená stuha, odpovídají plně tradicím českého státu.

Pokládám za nutné uvést tu skutečnost, že v průběhu první světové války, kdy se mimo hranice naší země a zvláště pak v Rusku formovaly bojové československé jednotky, byly již činěny pokusy založení prvního československého vyznamenání. Tímto vyznamenáním měl být řád Svatováclavské koruny. Ale až v roce 1917 byl vydán statut Husitského kříže, který měl být jako ruský řád Kříž sv. Jiří vyznamenáním za chrabrost před nepřitelem. Toto vyznamenání nebylo nikdy realizováno, a tak zůstalo jen při myšlence a při vydání stanov.

17. července 1918 byl založen československý vojenský řád ZA SVOBODU, jehož stanovy byly zveřejněny dne 29. července 1918. Tento řád byl dvakrát udělen „in memoriam“, ale k jeho vyrobení vůbec nedošlo, a přesto, že je známa řada návrhů, jen ztěžka si dnes dovedeme představit, jak řádový odznak zmíněného vojenského řádu měl vyhlížet.

Dne 16. října 1918 bylo rozhodnuto zřídit třístupňovou medaili, která by tento řád doplnila. Skutečně dne 29. října 1918 byly vydány stanovy této medaile, která v kruzích sběratelských, ale i širší veřejnosti je známa pod jménem „Medaile Jana Žižky z Trocnova“ a je prvním a nejstarším československým vyznamenáním, které bylo dne 3. prosince 1918 uděleno celkem 22 příslušníkům 6. střeleckého Hanáckého pluku v Jekatěrinburku.

Aby čtenář získal správnou představu a jasný přehled o řádech a dekoracích z období vzniku našeho samostatného státu, považuji za nutné uvést následující názvy řádů a dekorací s udáním několika málo podrobností.

Řád SOKOLA (zvaný též ŘÁD ŠTEFANIKŮV) byl navržen a založen prvním ministrem války ČSR generálem Milanem Rastislavem Štefaníkem v průběhu září a října 1918. Konečné stanovy byly vydány v Paříži na jaře 1919.

Československý VÁLEČNÝ KŘÍŽ Z LET 1914—1918 — nejvyšší československé vojenské vyznamenání z období první světové války — byl založen dekretem provizorní československé vlády v Paříži dne 7. listopadu 1918.

Československý válečný kříž z let 1914 — 1918 byl schválen zákonem č. 243 ze dne 10. dubna 1920. Výtvarný návrh provedl malíř a grafik František Kupka, kříž modeloval Emil Purghart.

ČESKOSLOVENSKÁ REVOLUČNÍ MEDAILE byla založena dekretem presidenta republiky dne 1. prosince 1918.

Československou revoluční medaili dodatečně legalizoval zákon č. 243 ze dne 10. dubna 1920. Výtvarný návrh provedl Antoine Bourdelle.

ČESKOSLOVENSKÁ MEDAILE ZA VÍTEŽSTVÍ
MEZISPOJENECKÁ VÍTEŽNÁ MEDAILE

VÍTEŽNÁ MEDAILE — MEDAILLE INTERALLIEE DELA VICTORIE

byla zřízena rozhodnutím mírové konference v Paříži ze dne 24. ledna 1919 na návrh vrchního velitele spojeneckých vojsk maršála Ferdinanda Focha.

Československá Medaile vítězství byla legalizována zákonem č. 243 dne 10. dubna 1920 a stanovy byly doplněny dne 13. února 1922. Autorem medaile je Otakar Španiel.

PAMĚTNÍ ODZNAK ČESKOSLOVENSKÉHO DOBROVOLCE Z LET 1918 — 1919 je vyznamenání, které má tvar kříže a je také někdy uváděno v odborné literatuře jako „KŘÍŽ V TĚŽKÝCH DOBÁCH“.

Kříž byl založen v roce 1938 a byl určen všem dobrovolníkům, kteří v období od 28. října 1918 do 31. července 1919 konali vojenskou povinnost na Slovensku a všude tam, kde se jednalo o zajištění integrity státních hranic. Autorem výtvarného projevu je Oldřich Pilz.

Pro ocenění zásluh cizích státních příslušníků, kteří se zasloužili o vznik československého státu, byl rozhodnutím presidenta republiky dne 12. prosince 1920 dán popud k vypsání soutěže na nový československý záslužný řád. Po dvou letech usilovné práce jak navrhovatele — rytce Rudolfa Karneta, tak i vládní komise ve složení Max Švabinský, prof. dr. Josef Němec, dr. V. V. Štech, dr. Guth-Jarkovský a další byly s konečnou platností schváleny stanovy a vydány stanovy nového záslužného řádu Československé republiky dne 7. prosince 1922. Nový řád byl zřízen ze smyslu zákona ze dne 10. dubna 1920 č. 243 Sb., a to jako vyznamenání pro příslušníky cizích států za zásluhy, které získali o stát československý.

ČESKOSLOVENSKÝ ŘÁD BÍLÉHO LVA a medaile BÍLÉHO LVA byly zřízeny vládním nařízením ze dne 7. prosince 1922 pod čís. 362 Sb. a doplněného nařízení ze dne 13. listopadu 1924 číslo 261 Sb., ze dne 23. srpna 1930 č. 120 Sb., ze dne 19. června 1936 č. 170 Sb.

V konečné fázi byly stanovy upraveny v souvislosti se vznikem nového státního znaku — dne 11. ledna 1961 — vládním nařízením č. 10 Sb. zákonů ČSSR, částka 4 ze dne 6. února 1961.

Ve všech uvedených případech se jednalo o oficiální státní vyznamenání, která byla zřízena a vydána v rozmezí let 1918—1938.

Bezmála všechny tyto dekorace nesou překrásné heraldické znaky, a to znak Čech — k pravé straně hleďícího dvouocasého lva, znak Moravy — šachovanou orlici, znak Slezska — orlici, znak Slovenska — trojvrší s patriarchálním křížem, znak Podkarpatské Rusi — medvěda.

Vedle těchto oficiálních dekorací je u nás ve stejném období let 1918—1938 zakládána řada neoficiálních či polooficiálních dekorací, ať již vzpomenu vyznamenání Československé obce střelecké, Československé obce dobrovolce, nebo Diplomový odznak krále Karla IV.

Rovněž je udělována celá řada nižších uznání — v armádě jsou udělovány odznaky za výtečný výkon služby ve zbrani, jsou udělovány odznaky absolventů vojenských škol (odznak Vysoké válečné školy jako jediný nese českého lva).

Nikdy v té době u nás nebyl založen a udělen odznak leteckého třídního specialisty.

V průběhu let mé amatérské sběratelské činnosti jsem získal exemplář — „Odznak leteckého třídního specialisty“ 5. leteckého pluku Brno.

Tento odznak je mimořádný podle mého soudu v 3 bodech:

1. Je to v podstatě první a poslední odznak třídního leteckého specialisty v naší armádě od roku 1918 do okupace Československé republiky fašistickým Německem v březnu 1939.
2. Jako jediný v daném období 1918–1939 nese heraldické označení — znak Moravy — šachovanou moravskou orlici.
3. Svým výtvarným pojetím a moderním provedením se liší od všeho, co v tomto oboru na zemi našeho státu bylo navrženo, vyrobeno a uděleno v té době.

Odznak 5. leteckého pluku Brno je podle mého soudu unikátním odznakem, neboť vyniká svou výtvarnou hodnotou a rovněž tak kvalitním provedením, což se o mnoha současných odznacích podobného typu nedá říci. Je jednostranný, v reverzu má připínací jehlici s očkem. Oba tyto připínací elementy jsou k reverzu připojeny pájením a nesou znak výrobce [K. K. + puncovní značka = Karnet a spol. Kyselý].

Základním nosným prvkem odznaku je rozevřená perut barvy zlaté, délky 59 mm, šíře 16 mm. Náběžná hrana perutě je aerodynamicky tvarovaná a při dolní náběžné hraně je jasné vyražené vystouplé písmeno velké „D“, 1,5 mm vysoké. Bomba střední velikosti svírá s horní hranou rozevřené peruti ostrý úhel a tuto pak přechází o celou délku stabilizačních křidélek. Zmíněná bomba střední velikosti a rozevřená perut je vyražena z jednoho kusu. Délka střední bomby je 67 mm. V souběžném směru s 2 mm odstupem je světle modrá smaltovaná číslice v protáhlém tvaru. Číslice je k peruti přinýtovaná, výška 13 mm, šíře 6 mm. Ve svislé ose číslice 5 je k reverzní straně peruti přinýtovaná špice těžké bomby v plochem řezu, jež přechází perutí 17 mm v délce a 16 mm v šířce. Na hrotu těžké bomby je smaltem vytvořena šachovaná bílomodrá moravská orlice, která je od perutě oddělena černým smaltovaným pruhem.

VIKTOR PALIVEC

Zakódované historie v erbech

Heraldika v definici Králově je označována jako „souhrn základních pravidel a zvyklostí, podle nichž znaky tvořeny býti mají a učící, kterak je popisovati a určovati“. Sedláček pak říká, že je to „věda a umění erbův“. Podobně Schwarzenberg a Zenger. Nejmenší však pozornosti se u badatelů dostává složce výkladové. Nestačí totiž vid, barva, tvar a posesorství znaku, ale je nutno jít hlouběji a znamení znaku vyložit, odkrýt symboliku, děj, událost, tedy důvod, proč a právě proto k užití toho kterého znamení došlo a do znaku se dosta'o. Nelze totiž předpokládat, jak se často stává, že znamení do znaku je voleno zcela libovolně podle vkusu a chuti heroltově, ač i zde jsou časté případy tohoto počínání.

Máme tu na mysli především určitou událost, čin, jež se na paměť ve štítu znaku zobrazily, je obrazem dokumentovaly. Některé příklady nalezneme u nejstarších českých znaků, kde však bájí se snadno snoubí s chabou skutečností, které však během věků vytvářejí jedno-

Stabilizační křídla i připínací jehla nesou znak výrobce.

Dosud jsou známy jen dva exempláře — mnou uvedený a popsáný — druhý je v soukromé sbírce v Gottwaldově u Jana Josefa Mikuly. Tento druhý exemplář je však již v celkovém průměru menší a připínací elementy jsou upraveny jako dosud u našich leteckých odznaků.

Závěrem bych si dovolil uvést několik informací o zmíněném „Odznaku třídního leteckého specialisty“:

Na podzim v roce 1938 byl pověřen náčelník štábu 5. leteckého pluku Brno, aby zadal vypracování vzoru zmíněného odznaku. Přes veškerou snahu se mi do dnešních dnů nepodařilo získat žádnou informaci o autoru návrhu. I když zmíněné „D“ by snad mnohé mohlo napovědět.

Na podzim v roce 1938 byl tento odznak dodán výrobcem — firmou Karnet a spol. Kyselý Praha náčelníku štábu 5. leteckého pluku Brno — těžkých bombardérů. Jak jsem uvedl, v popise odznaku je silně určující dělič část moravské orlice a perutě. Tato černá barva nám napovídá, že těžké bombardovací letectvo tehdy létalo pouze v noci, bylo málo pohyblivé, a proto snadno zranitelné. Frekventanti pilotních škol po nástupu k těžkým bombardérům museli absolvovat intenzivní noční výcvik a po zdárném absolvování měl být tento zmíněný odznak se speciálním diplomem předán letcům.

Ve víru následujících událostí — obsazení Československa v březnu 1939 a vypuknutí druhé světové války se na všechno zapomnělo. Po skončení druhé světové války tento odznak třídního specialisty pozbyl platnosti a účelnosti — neboť technika v tomto směru pokračovala mílovými kroky.

Ve snaze dopátrat se dalších podrobností obrátil jsem se písemně na různé instituce i na samotného výrobce. Odpověď žádná, a když, tak velmi vyhyčavá.

Vše, co bylo vytvořeno rukou našich dělníků, techniků, umělců — je majetkem celého národa a na nás je, aby se tyto hodnoty zachovaly pro příští generace.

litý celek. Je tomu tak jak u znaků rodových, tak později i u městských, zde znamení často navazují na vrchnostenskou egidu. Ačkoli zobrazení vychází někdy z našich bájí a pověstí, přece záhy vidíme tu cizí vlivy, ba vzory platné v celé Evropě. Dochází nejen k metamorfóze a migraci, ale i kontaminaci motivů. Jsou tu přechody, prostupují tu varianty i látky.

Vzorovou studnicí tu může být např. antika. Vidíme to nejlépe na znamení lva v českém znaku. Je tu v podstatě zašifrovaná stará pověst o bájném knížeti Bruncvíkovi, motivovaná nespokojeností s malou dekorativností kotle i orlice a jeho odchod na daleké cesty vydobýt si ušlechtilějšího lva. Je tu částečná paralela s Homérovou Odysseou charakterizovanou blouděním po mořích. I Bruncvík prožije dobrodružství podobné hrdinovi po trojské válce jak na pustém ostrově u Jantarové hory, kde poznává mořskou pannu Evropu, ale i ptáka Noha, tak podstupuje vítězný boj s drakem za přispění lva,

jež na paměť pojímá do štítu červeného pole. Starý motiv s menší obměnou zvířecí vidíme i u rodové pověsti Petřvaldských z Petřvaldu. Stručný obsah vypráví o obležené tvrzi nepřitelem. Strážce usnou a jediný páv, co zbyl ze vši drůbeže na tvrzi, při novém, nečekaném útoku dává se do křiku, strážce se vzbudí a úspěšně odrazí útok nepřátel. Opět je tu motiv antický. Jako kdysi na římském Kapitolu husy křikem zachránily posádku od nenadálého útoku nepřátel, tak nyní to byl modrý páv, jež Petřvald, praotec rodu, na památku si dal do zlatého štítu rodového znaku.

Konečně, jak jsme napsali, některé staré báje nalezly své místo v štítech vladýků. Nejstarší jsou zachovány v české kronice boleslavské, řečené Dalimilově z poč. 14. století. Tak např. pernstejnská pověst o zubrovi a statečném Vojtěchu má patrně starší verzi v Bivojovi, v němž se shlédl Václav Hájek z Libočan. Je ve znaku Přerova, Bystřice p. P. Velmi podobná je i pověst o Jetřiškově Buzovic, jež „mezi hrdinami jako tuří roh slovieše, ten divoký sviňu za uši jal, na ščitě vepřovou hlavu přijal“. Odtud tato hlava ve znaku pánů z Třemšína, Valdeka, Hazenburka, Šelnberka aj.

Pověst, jež symbol je ve znaku Haugviců z Biskupic, beran, má tentokrát již reálnější podklad v obležení hradu Karlštejna i Pecky. Obléhaní oklamou nepřátele tím, že zabitého berana potřísni jeho krví, ukážou oblehající, kteří se domnívají, že na hradě mají masa dostatek a odtáhnou. Za toto chytré oklamání nepřátele odmění král hradního rytíře černou beraní hlavou v červeném poli ve znaku.

Nejvíce znamení odrážejících určitou událost však přichází ve znacích 15. a 16. století. To již v západních zemích dohořovaly artušovské pověsti, které v mnoha variantách a uzpůsobeních rozvíjely především kult rytířskosti. Tak např. pověst o Stanimírovi, již Hájek překládá do dob Hostivítových, má podle Sedláčka vzor ve francouzské pověsti o Valteru Akvitánském. Působily tu vzorově příběhy Yvainovy, Tristanovy, Lancelotovy, Parsifalovy a ostatních rytířů kulatého stolu. Jsou to doby, v níž mnohé rody toužily mít slavný rodový počátek a vědomě si vypůjčovaly motivy nejen ze sag anglických, francouzských a německých, ale i polských, z nichž čerpal především Bartoloměj Paprocký z Hloh. Vlivy západní za rozkvětu feudalismu ponejvíce zvýraznil Chrestien de Troyes (+ 1200), jehož vyprávění v obrazném zpodobení se dostalo např. až do znaku města Pardubic, Hlinska, ale i k Malovcům z Malovic, Vlčkovi z Dobronic, Netonickému z Nebělov aj. v podobě půlky koně. Ovšem vliv tu měly i válečné příběhy při obležení Milána za krále Vladislava roku 1158 a udatenství Čechů, z nichž někteří přijali na památku do erbů výrazná znamení svých skutků. Např. Pětipeští z Chyš nebo Hodějovští z Hodějova. Podobná příhoda rytířské oddanosti a odvahy je zaznamenána obrazem useknuté obrněné nohy v erbu Pešíků z Komárova. Pokud jde o Paprockého, lze říci, že jeho erbovní pověsti jsou zhusta vymyšlené nebo přejaté z polských dějin ve snaze, aby vyhověl přání některých velmožů mít starodávný vzor i předky. Příklad konečně je i u Rožmberků a jejich medvědů symbolizujících starý vláský rod Ursiniů.

Ze skutečné události, která se odehrála v 15. století za obležení Plzně roku 1433 husity, pochází velbloud ve znaku města. Jan Čapek ze Sán ze své výpravy na sever přivlekl s sebou do ležení velblouda. O tohoto velblouda však přijdou husité po úspěšném výpadu Plzeňských, kteří jej přivedou jako kořist do města. Na pa-

mátku tohoto úspěchu se dostává velbloud do znaku Plzně. Jinou, živě zmapovanou příhodu, ovšem jen pověstnou, pohádkovou má město Trutnov. Vypráví o mládíku jménem Trut, jež žil ve 14. století za doby kolonizace pohraničí. Toulal se v Podkrkonoší v kraji, který tehdy zle sužoval velký drak. Jednou Trut spatřil havrana jak letí s prstenem v zobáku. I vydal se tím směrem, až došel k divokým skalám, kde havran pustil prsten na zem a zmizel. Trut chtěl prsten zvednout, avšak vtom se ozval drak. Pochopil, že stojí před douphem přišery, zmizet mu však nebylo možné. Dal se s drakem do boje a zvítězil. Opět svatojiřský rytířský motiv. Od té doby si město na městskou bránu pověsilo znak s letícím havranem a prstenem v zobáku. Trut je staré jméno. Objevuje se v básni Libuše ve Vyšehradu od Julia Zeyera. Tu je líčen Trut jako neohrožený strážce brány proti „bouřím severu“, je rádcem kněžny a karatelem chyb a špatností. Je zajímavé, že toto jméno hrdiny použil Zeyer jako pseudonym*) pod jeden ze svých ironických fejetonů napsaných proti měšťáctví, planému vlastenčení a poněmčilosti. Týž drak vycpaný pak se objevuje i na radním domě v Brně, ačkoliv pověstí o něm je daleko více.

Zajímavou pověst zpracovanou Boženou Němcovou čteme v její povídce Silný Ctibor, v níž v podstatě zpracovává tradici o loukotích v erbu. Ctibor na turnaji v Praze porazí silného německého rytíře—obra, a když tento se svým pánem ujíždí na voze z Prahy, chytí Ctibor za kolo vozu a vytrhne loukoť se třemi špicemi. Jak vykládá Václav Tille*), váže se tato heraldická pověst 16. století k náhrobku Bernarda Žehušického z Nestajova v Hoříčkáci, na němž je erb s tímto znamením. Tytéž loukotě však objevují se u Lažanských z Bukové, Stanovských z Čechtice, Chotků z Chotkova aj., ovšem ve změně verzi.

Velmi zajímavou pověst o znamení ve svém erbu mají hrabata ze Sickingenu, kteří měli panství na Šumavě v 18. století. Má silný motiv sociální. Vypráví, že kdysi před dávnými časy vládl na tvrzi Smrčné zpupný a nelítostný rytíř. Jeho nejmilejší zábavou byla divoká jízda koňmo, a to i napříč zraječnými lány obilí, kdy koňská kopyta lámala marnotratně obilná stébla a drtila klasy úrody. Nic nepomáhaly prosby poddaného lidu. Jednou po návratu z divoké jízdy dostoupila rytířova bezohlednost vrcholu. Spatřil totiž jak kuchař ukládá k vychladnutí pět čerstvě pečených bochníků chleba. Aby svoji kratochvíli dovršil, bral rytíř pecen za pecem a kutálel je po svahu od tvrze. Ale za tuto neúctu byl ještě též den krutě potrestán. Hned u večere každé sousto se mu před ústy proměnilo v kámen. A tak ač obklopen bohatstvím a hojností, musil nakonec zemřít hladem. Na paměť toho všeho je prý dodnes zazděno do štítu znaku bývalého panského dvora ve Smrčné, ale i na oltáři malenického kostelíka oněch pět vyhozených bochníků chleba, které zkameněly. Pověst se opírá o určitý skutečný podklad. V roce 1729 tu panství lčovic se Smrčnou měla hrabata Sickingenové, jejichž erbovním znamením bylo na červeném štítu pět stříbrných koulí. Poslední z tohoto rodu, František, narozený 1. 7. 1760, byl proslulým podivínem, ale i špatným hospodářem. Upadl do dluhů, odprodával ze svého hospodářství, až v roce 1834 skončil svůj život v bídě v Ko-

*) Listy z Prahy XXI z 8. 11. 1885

*) Božena Němcová. Praha 1969, s. 58

rutanech. Snad tedy k němu a jeho životu se váže tato romantická erbovní pověst upravená lidovým podáním.

A tak kdybychom sledovali další znaky, přišli bychom na mnohé, které skutečně vyprávějí „mluví o příbězích, činech, událostech, z nichž některá část se ocitla v erbu. Jen namátkou jmenujeme pověst, která se váže k erbu lekna u Kouniců, Martiniců, Talmberků a Heřmanova Městce, čápa u Dobřenských a Počepických, panně s jelenem u Rychnova n. Kn., hřebene u Boskovských, jedle u Výprtu, ježků u Jihlavy, kohouta u Č. Třebové, klatovské šachovnici, obrněné paži v staropražském znaku aj. Na starším znaku Staré Boleslavi je např. zobrazen celý výjev zavraždění sv. Václava.

Vidíme, že znamení na znacích rodů i měst ve spojení s pověstí ukazují mnohou zajímavost, týkající se

jejich původu, vzniku i obměn. Historii psanou do tváře erbu. Stávají se tak beletrizovanou heraldikou. I taková může a má zajímat znakovědce a kulturního historika.

Literatura:

Sedláček, A.: Sběrka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha, J. Otto 1895, s. 121, repr. 172.

Menšík, F.: České pověsti erbovní. Světozor XXII, 1888, s. 54.

Wenig, A.: Bohatýrské zvěsti. Praha, J. R. Vilímek 1923. Erbovní pověsti české i moravské. Lumír III, 1853, s. 12. Pověsti o původu znaků některých rodů šlechty staro-české. Pražské noviny 1847, č. 1.

BOHUMÍR INDRA

Ještě rodina Sivých z Valašského Meziříčí v Trenčíně

Doplňuji svůj článek o valašskomeziříčském kronikáři, trenčínském puškaři Ondřeji Sivém a jeho rodině v Trenčíně, několika údaji, které mi byly dodatečně sděleny ředitelstvem Státního oblastního archivu v Bratislavě, kde jsou uloženy starší matriky města Trenčína. V nejstarší dochované katolické matrice zemřelých města Trenčína z let 1656–1722, do níž byli zapisováni také zemřelí evangelíci (samostatné evangelické matriky byly v Trenčíně vedeny až od roku 1783), zjistili pracovníci archivu tyto údaje o rodině Sivých v Trenčíně:

Roku 1677 dne 4. března zemřela ve věku 16 let a několika měsíců Kateřina Sivá, manželka urozeného pána

N. Drozdíka, patrně dcera Baltazara Sivého, nar. r. 1660, uvedená v rodokmenu údajně jako manželka Jana Nigriniho. R. 1702 dne 2. srpna zemřela Dorota Sivá, manželka urozeného pána Daniela Demiana, dcera Baltazara Sivého, nar. r. 1669. R. 1717 16. května zemřela ve věku 76 let Kateřina Sivá, zapsaná v matrice jako evangelička. Narodila se tedy kolem roku 1641, snad druhá manželka Jana Sivého, bratra Baltazara. R. 1718 dne 17. července zemřela ve věku 30 let Alžběta Sivá, nejmladší dcera Baltazara Sivého, nar. r. 1687, uvedená v rodokmenu.

Do Vaší knihovny

Sborník poštovního muzea 1982, Praha 1982.

Sborník poštovního muzea vyšel v roce 1982 již počtvrté. Podle slov doc. ing. Ivana Lašky, CSc., náměstka ministra spojů ČSSR, je již sama tato skutečnost potvrzením toho, „že si již našel pevné místo mezi zájemci o dějiny československých spojů, mezi okruhem spolupracovníků a přátel Poštovního muzea, mezi spojaři a ostatní odbornou veřejností i mezi příznivci československé známkové tvorby“. Zájem o něj roste i mezi pracovníky muzeí u nás doma i v zahraničí, v knihovnách, archívech i dalších kulturních a vědeckých institucích.

Předešlá vydání Sborníku poštovního muzea dokazují, že může obohatit naše poznání v mnoha oblastech. Zcela jistě může přispět i k rozšíření našich vědomostí v oblasti tzv. pomocných věd historických a historie vůbec, a tím se také může stát významnou studijní pomůckou, která bude cenným obohacením každé odborné knihovny.

Po úvodním slově náměstka ministra spojů ČSSR doc. ing. Ivana Lašky, CSc., z nichž zde bylo citováno, ná-

sleduje článek nazvaný „Skoro zapomenutá osobnost — Karel Seizinger“. Jeho autorem je Rudolf Fischer, vedoucí známkové tvorby Federálního ministerstva spojů. V sedmi kapitolách jsou zde vylíčeny často pohnuté životní osudy jednoho z prvních a nejvýznamnějších představitelů československé známkové a bankovkové tvorby, uměleckého rytce Karla Seizingera

Karel Seizinger, původem Němec, rodem z Durynska, žil a pracoval od dvacátých let v Československu, kde se zprvu zúčastnil práce na tvorbě československých bankovek, později tvorby většiny československých známek. Po Mnichovu odchází do Bělehradu, pak do Zábřehu. Od roku 1945 žije v Klagenfurtu, od roku 1948 až do své smrti v roce 1978 žije a pracuje v Holandsku. V Československu se na něj téměř zapomnělo.

Autor článku zde poutavě líčí své patrné po této „skoro zapomenuté osobnosti“, seznamuje nás s celým průběhem rytmu života i s jeho tvorbou ve spojitosti s mnoha dalšími významnými osobnostmi československého uměleckého života.

21. května 1861 byl dán do provozu první telefon na

území Prahy. V příštím roce 11. srpna 1882, využili první účastníci služeb první pražské telefonní ústředny. Stému výročí služeb tehdy nového vynálezu, dnes nepostradatelného služebníka v našem každodenním životě — telefonu, je věnována stať, kterou její autor Antonín Nemrava nazval „Z dějin pražského telefonu“.

Další článek nese název „Prvé storočie organizovaného poštovníctva na Slovensku 1528—1624“. Jeho autor Alexander Varga zde na podkladě historických událostí zkoumá první etapu vývojového procesu vzniku a rozšiřování novověkých poštovních linek v Uhersku se zvláštním zaměřením na území dnešního Slovenska.

Autor Jiří Lála nazval svůj příspěvek do sborníku „Poštovní regál a státní správa“. Zabývá se v něm historií organizované dopravy zpráv českých zemích, která je datována nástupem Habsburků na český trůn v roce 1526 a jejími proměnami v dalších staletích až do zániku rakousko-uherské monarchie v roce 1918.

Obsah článku Miroslava Polišenského je v podstatě vyjádřen už v jeho názvu, který zní: „Poštovní spoje a poštovní stanice v českých zemích v letech 1526—1620. Jsou zde popsány poštovní spoje, existující v té době, jejich hlavní a průběžná centra a seznam všech tehdejších poštovních stanic, včetně těch, jejichž existence není naprosto jistá.

V 15. a 16. stol. ovládli dokonale organizovaný systém dopravy zpráv, který umožňoval panovníkům a vládnímu aparátu ovládat rozsáhlá území jejich státních celků, příslušníci dvou rodin, Thurn—Taxisů (ve „Svaté říši římské národa německého“ a v jiných částech Evropy) a Paarů (v zemích habsburské monarchie). Hlavní provozovatelé poštovní služby usilovali o získání dědičného práva na správu poštovníctví v jednotlivých zemích, což se jim často dařilo. O tom všem pojednává článek Pavla Čtvrtníka „Dědičné pošty a poštmistři“.

Od poloviny minulého století byla česká buržoazie ve stálém vzestupu. Její příslušníci se postupně stále více prosazovali a postupovali do vyšších a významnějších funkcí, nejdříve v samosprávě, později i ve státním aparátě. Tento proces ovšem vyvolával protitlak ze strany německé buržoazie, která naopak ztrácela své dosavadní pozice. O tom, jak se projevoval národnostní konflikt mezi Čechy a Němci v oblasti poštovníctví, píše Miroslav Martinek v článku „Projevy česko-německého rozporu v politice předlitavské poštovní správy na přelomu 19. a 20. století“.

Neodmyslitelnou součástí života dnešního člověka je korespondence, i když dnes už zdaleka není jediným způsobem předávání zpráv a informací. Vyřizování určitých záležitostí, předávání zpráv a pokynů písemnou formou má velmi dlouhou tradici. Článek Pavly Vošahlíkové „Dopisy psané do hlíny“ nás seznamuje se způsobem vyřizování korespondence i jiné písemné dokumentace ve starověké Mezopotámii, v tzv. starobabylónském období, to znamená v letech 1894—1594 před n. l.

O tom, jak vypadala korespondence v době zhruba o 3500 let později, tedy v 16. stol. n. l., kdy došlo k jejímu nebyvalému rozkvětu, se dočteme v článku Jana Kučery „Dopis v předbělohorských Čechách“.

Do programu Poštovního muzea patří i systematické vytváření sbírek. Snahou je doplňovat sbírky charakteristickými předměty, souvisejícími s poštovním provozem. K nim patří i dopravní prostředky tažené koňmi. Tuto sbírku tvoří v současné době 18 vozů, které jsou vystaveny v expozici Poštovního muzea ve Vyšším Brodě nebo jsou uloženy v depozitářích. O jednom z po-

sledních přírůstků této sbírky nás informuje článek „Restaurování dostavníku ze sbírek Poštovního muzea“, doplněný 3 černobílými a 4 barevnými fotografiemi celku i detailů dostavníku před a po restaurování.

Závěrečnou část sborníku tvoří recenze zahraničních knih a časopisů, zabývajících se problematikou poštovní historie a přehled výstavní činnosti muzea v letech 1976—1981.

Samostatnou přílohou sborníku je Kreybichova poštovní mapa Království českého z roku 1819.

Sborník poštovního muzea 1982 vydalo Poštovní muzeum Praha v Nakladatelství dopravy a spojů. Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p. Brno. Náklad 2000 výtisků.

Pro členy Klubu genealogů a heraldiků Ostrava je 1 výtisk této zajímavé publikace k dispozici v klubovní knihovně.

—klas—

Genealogické a heraldické informace. Genealogický a heraldický klub DK ROH Královopolské strojírny v Brně.

Koncem roku 1981 dostala se nám do rukou první čísla dalšího z neperiodických časopisů, věnujících se genealogii a heraldice. Jeho vydávání, pod titulem „Genealogické a heraldické informace“, zahájil Genealogický a heraldický klub při Domu kultury Královopolské strojírny v Brně.

Na obálce každého sešitu (formátu A5) nejdříve upoutá pozornost znak brněnského Genealogického a heraldického klubu, který nakreslil J. Hanáček. Znak je popisován takto: „Štít je půlený, vpravo v modři je stříbrná lípa, vlevo pod stříbrnou poloviční hlavou je v červení břevno taktéž stříbrné. Tinkтуры znaku, modrá, červená a stříbrná jsou odvozeny ze znaku Moravy. Lípa v pravé polovici štítu připomíná rodostrom Genealogické a heraldické společnosti v Praze a vyjadřuje kontinuitu bývalé pobočky GHSP v Brně s klubem. Současně též hlavní zaměření většiny členů na genealogii. Levá strana štítu je odvozena od brněnského znaku — sídla klubu“.

Brněnské GH informace zatím přinášejí příspěvky menšího rozsahu, zkrácené texty přednášek, zprávy o literatuře, informace o činnosti klubu a jiné drobné aktuální zajímavosti.

V úvodním čísle, ještě z prosince 1981, si zaslouží pozornosti příspěvek „Poznámky k městské heraldice Jihomoravského kraje“ z pera Jiřího L. Bílého, který opravuje a doplňuje některé údaje z publikace J. Dřímala a I. Šarhy Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček (Blok, Brno 1979).

Osobou význačného vídeňského heraldického kreslíře Ernesta Krahleho se zabývá Tomáš Krejčík v článku „Erbovník moravské šlechty“ v 1. čísle letošního ročníku GH informací. Z dalších zajímavých textů uvedme příspěvek Jiřího Adámka „Vzpomínka na Jožu Úprku“. V článku jsou kromě krátkého životopisu známého moravsko-slováckého malíře, od jehož narození uplynulo v roce 1981 sto dvacet let, obsaženy též stručné údaje o jeho předcích.

Započaté dílo Genealogického a heraldického klubu při DK ROH Královopolské strojírny v Brně vzbudilo v řadách zájemců o genealogii a heraldiku veliký zájem. Přejeme našim brněnským kolegům mnoho zdaru!

—Kj—

Bartoloměj Paprocký z Hlohov: O válce turecké a jiné příběhy. Výbor z Diadochu. Odeon. Praha 1982. 486 str., 16 fotogr. K vydání připravil Eduard Petrů

Tato publikace, vydaná v edici Živá díla minulosti, představuje reprezentativní výbor textů z Paprockého Diadochu, který byl původně vytištěn v Praze roku 1602. Eduard Petrů vybral vzhledem ke značnému rozsahu díla jen některé charakteristické pasáže. Ukázky zvolil tak, aby šlo o kompozičně ucelené texty, z nichž by čtenář získal názor na Paprockého pojetí českých dějin. V plnosti naopak zařadil „Historii o příbězích v Království uherském“. Zájemci o genealogii a heraldiku zde však bohužel nenaleznou pojednání „Soudcové zemští v Království českém“ a následující výklady o stavu panském, rytířském a městském.

Vydání této publikace je jistě velice záslužným počinem. Jinak nezbývá než doufat, že se časem dočkáme úplných vydání jak Paprockého Diadochu, tak zvláště Zrcadla slavného Markrabství moravského a Štambuchu slezského.

—Kj—

Zprávy Okresního archivu v Bruntále. Bruntál 1982. 80 str., 5 fotogr.

Okresní archiv v Bruntále navázal na své první číslo Zpráv, v němž byla shrnuta práce archivu za léta 1961—1977, vydáním dalšího čísla, které obsahuje v úvodu přehled činnosti archivu za léta 1978—1979, za rok 1980 a výhledový plán na léta 1981—1985. Tuto úvodní část zpracoval prom. hist. Josef Matyska, ředitel OA v Bruntále.

Zájemce o genealogii a heraldiku jistě zaujme rozsáhlá práce Hany Jordanové „Epigrafické památky na území bývalého okresu Rýmařov, nyní součást okresu Bruntál“. Autorka se zabývá třemi skupinami nápisů v období do roku 1800 čtyřiceti obcí bývalého okresu Rýmařov, a to nápisy na stavbách, zvonech a náhrobními nápisy. Základním pramenem jsou jí inventáře far, pořizované přibližně v letech 1804—1806, z fondu Arcibiskupská konsistoř Olomouc, uloženého dnes na pracovišti SOA Opava v Janovicích.

Zajímavé poznatky přináší článek Ferdinanda Souška „Vznik a vývoj poštovního úřadu v Karlovicích od jeho založení do roku 1938“. Týž autor pak upozorňuje na 80. výročí zahájení dopravy na železniční trati Bruntál — Malá Morávka. Průběh vojenských odvodů v Horním Městě v roce 1710 rekonstruoval v dalším příspěvku Václav Štěpán na základě záznamů v obecním účtu Horního Města za rok 1911. V příspěvku „Z historie muzea v Krnově“ upozornila Vladimíra Kostrhounová na problematiku zachování muzejních sbírek před, v průběhu a v době těsně po skončení 2. světové války. Sborník uzavírá příspěvek Josefa Cepky „Organizace partyzánské brigády Rudá Morava“; oddíl Olga této brigády z Chrpyň byl povolán na dobu od 9. června do 27. července 1945 do Bruntálu na ochranu veřejného pořádku.

Zprávy Okresního archivu v Bruntále z roku 1982 mají vysokou úroveň. Úspěšně se tak vřadily mezi jiné publikace podobného druhu, byť vycházející každoročně.

Z činnosti České heraldické a genealogické společnosti při Okresním muzeu Praha-západ v Jílovém u Prahy

Po složitých, téměř dvouletých jednáních, po nové reorganizaci administrativy heraldiků a genealogů a ve spolupráci s našimi osvědčenými členy, s řadou odborníků, zvláště z Karlovy univerzity v Praze a z jiných československých státních a kulturních organizací a s dalšími aktivními nadšenci, prezentujeme naší veřejnosti Českou heraldickou a genealogickou společnost při Okresním muzeu Praha-západ v Jílovém u Prahy.

Byli jsme vedeni snahou zachovat všechny klady jílovské Heraldické sekce a organizační zkušenosti bývalé Genealogické a heraldické společnosti v Praze. Stále rostoucí členská základna (téměř 1300 členů) svědčí o rychlé organizační stabilizaci. Kvalitní a zajímavé tisky Zpravodaje dokumentují dobrou spolupráci redakce s autory, tiskárny, s řadou grafiků a odborníků z řad našeho členstva. Sledujeme dále rostoucí kvalitu našich tisků a snažíme se vydávat Zpravodaj v pravidelných intervalech, nejméně 5 čísel do roka (spolu s Jílovským minucím).

Naším cílem je též získat nové členy především z řad mládeže, zapálit je pro naše cíle a vytvořit jim vhodné podmínky pro pěstování „koníčka“ z nejušlechtlejších.

Vážíme si práce našich sesterských zájmových organizací, působících pod patronací kulturních a průmyslových podniků v Ostravě, Brně a v Olomouci a dalších. Obdivujeme ostravský Zpravodaj — je čtivý a dobře zpracováván. S radostí vítáme jejich odhodlání a nadšení, s nímž připravují II. setkání genealogů a heraldiků v Ostravě v říjnu roku 1983. Udržíme rovněž tradiční kontakty s pobočkou Heraldika České numismatické společnosti i s Klubem sběratelů kuriozit. Obnovujeme a rozšiřujeme naše zahraniční kontakty, spolupracujeme s tiskem, rozhlasem a televizí.

Jsmo si vědomi závažnosti této naší tradice a v nových prostorách Okresního muzea v Jílovém a v pražských pracovištích našich sekcí dotváříme důstojný stánek pro naše heraldiky a genealogy, ale i pro historiky, mineralogy, archeology a přírodovědce. Místo, kde se budou scházet i naši přátelé z celého státu na výstavách, besedách a později i na sympoziích.

Jiří Zemánek,
ředitel Okresního muzea
Praha-západ, Jílové u Prahy

DOTAZY

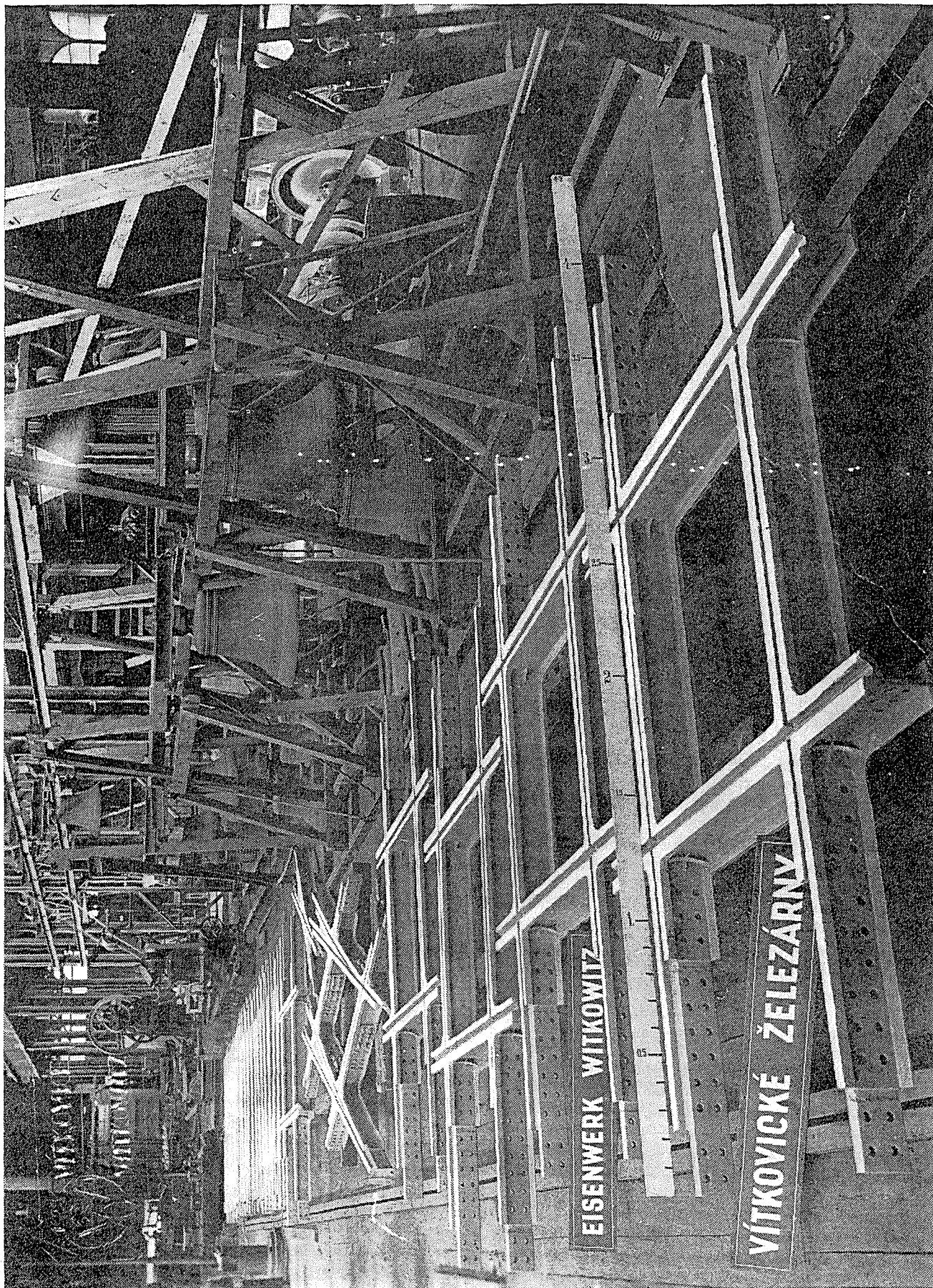
Pro dokumentaci a doplnění sbírky hledám staré pohlednice Ostravy a jednotlivých jejích částí. (Vladimír Kejla, Dimitrovova 58, 701 00 Ostrava 1)

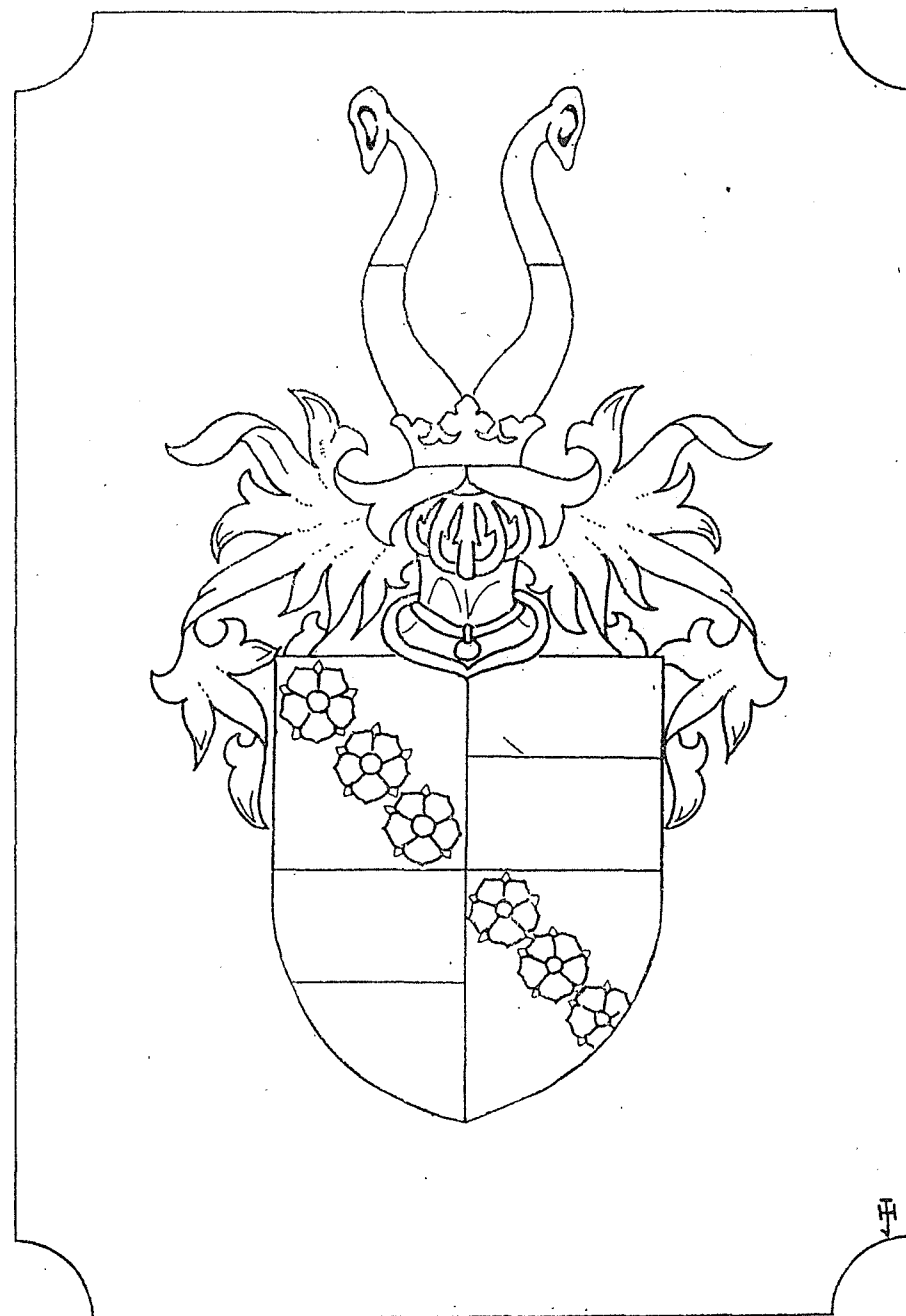
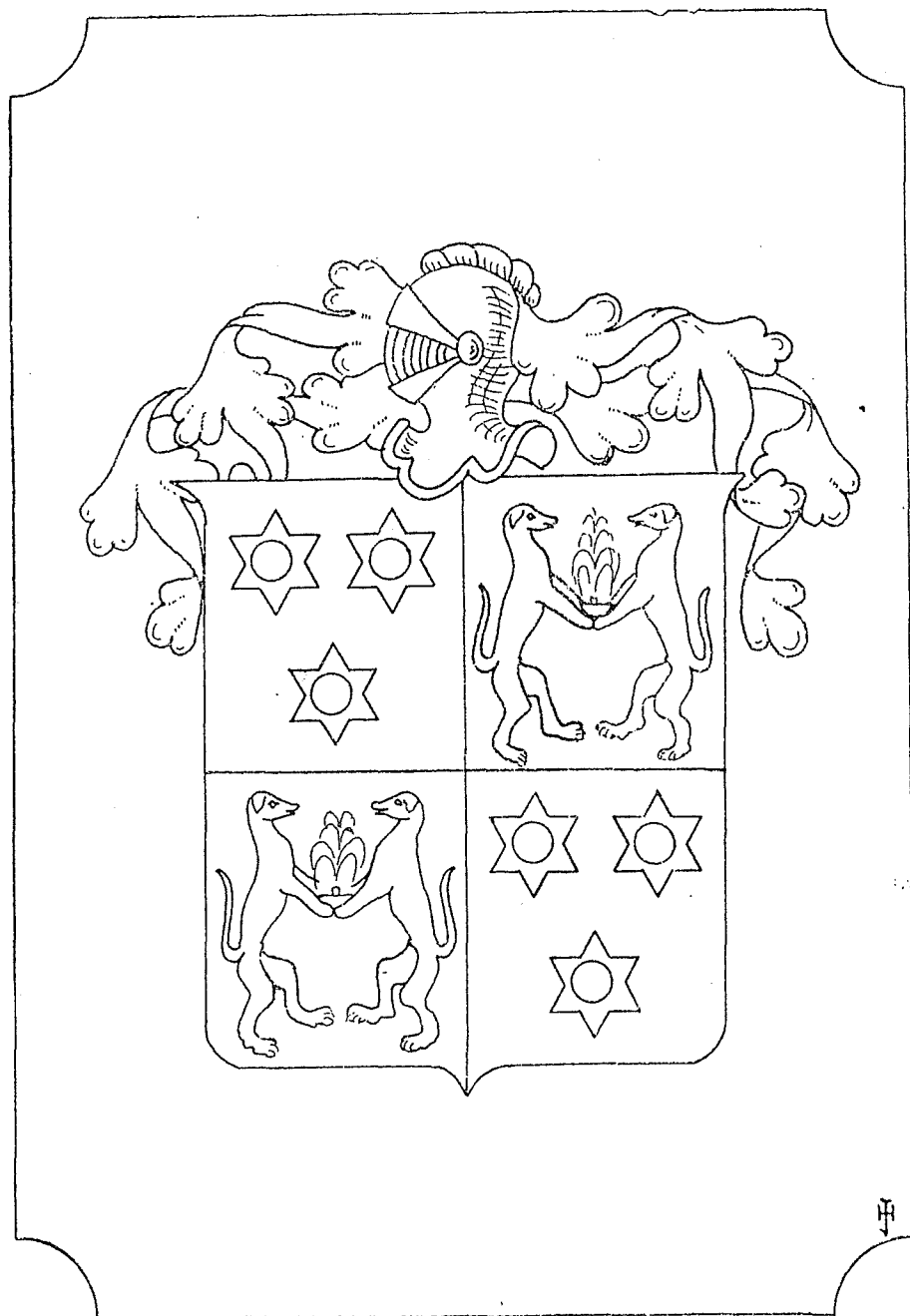
Z ČINNOSTI KLUBU

Prosíme členy našeho klubu, kteří si při zájezdech, vlastivědných vycházkách a ostatních akcích pořizují upomínkové fotografie, aby pamatovali též na dokumentaci pro kroniku KGHO.

Rovněž rádi uvítáme novinové a časopisecké výstřižky s články o naší činnosti, recenzemi na naše tisky apod. Za poskytnutou dokumentaci předem děkujeme.

Výbor KGHO

Jiří Antonín Benda (1721—1795)

Český hudebník, člen proslulé hudební rodiny Bendů. Již jako mladý hoch odešel do Berlína, kde se stal houslistou královské kapely. Roku 1748 byl jmenován kapelníkem v Gothě, kde se proslavil jako tvůrce nové hudební formy — melodramatu — zejména dílem „Adriana na Naxu“. Roku 1788 odešel do Hamburku, kde potom napsal další významná díla: melodramata „Romeo a Julie“, „Medea“, „Nadine“, opery „Il buon marito“ a „Dorfast“, sonáty, symfonie, kantáty a řadu mší.

Významní hudebníci byli též jeho bratři František, Jan a Josef a jejich synové. Do šlechtického stavu byla rodina povýšena roku 1825.

Znak: Čtvrcený štít, který v 1. a 4. stříbrném poli nese 3 červené růže položené pokosem. 2. a 3. pole je děleno zlato-modře. Klenotem jsou dva buvolí rohy, pravý dělený zlato-modře, levý červeno-stříbrně. Přikryvadla červeno-stříbrná a modro-zlatá.

Jean de la Fontaine (1621—1695)

Francouzský básník a prozaik, proslulý bajkář. Vystudoval práva a stal se ředitelem lesního a vodního hospodářství u vévody de Bouillon. Později se v Paříži začlenil do umělecké družiny nadintendanta financí Fouqueta. Oslavil ve verších jeho zámek, napsal pro něho epickou báseň Adonis a bránil jej, když upadl do nemilosti krále.

Pod vlivem renesančních novel napsal knihu milostných „Povídek“. Do světové literatury se trvale zapsal sbírkou 245 veršovaných „Bajek“. Na rozdíl od svých předchůdců v tomto žánru položil v nich důraz na příběh a ne na mravní ponaučení. Náměty čerpal z Ezopa, latinského Phaedra a indického Bidpaye, ale ve skutečnosti se v nich odráží současná francouzská společnost.

Mluvící znak: Čtvrcený štít. V 1. a 4. zlatém poli tři černá ostruhová kolečka (2, 1). Ve 2. a 3. modrém poli dva stříbrní chrti ve skoku proti sobě obrácení, držící ve svých tlapách malou tryskající stříbrnou fontánu. Turnýrská prilba s přikryvadly modro-zlatými je bez klenotu.

17

CH E FE

17

Fernao de Magalhaes (1480—1521)

Portugalský mořeplavec, který první obeplul zeměkouli. V letech 1505—1512 se zúčastnil jako voják expedice do Indie a na Tichomořské ostrovy. Již v této době se zabýval myšlenkou dosáhnout tyto končiny západní cestou. Roku 1517 odmítl portugalský král jeho plán a Magalhaes proto přešel do služeb španělského panovníka, pozdějšího Karla V. Král se zavázal financovat tuto výpravu a získal právo na 1/20 zisku a titul guvernéra nově objevených zemí.

20. 9. 1519 vyplula flotila 5 lodí s 265 muži posádky na západ. V listopadu prozkoumala pobřeží jižní Ameriky v délce asi 2000 km. R. 1520 objevil Magalhaes mezi kontinentem a Ohňovou zemí průliv, který spojuje Atlantický oceán s Tichým a který nyní nese jeho jméno. Do nového oceánu vplul 28. 11. 1520.

Začátkem příštího roku výprava objevila ostrovy Guam a později Filipiny. Magalhaesovo úsilí podrobit nová území španělské koruně vedlo ke sporu s tamním vládcem a v boji u ostrova Mactan byl admirál zabit. Zbylá posádka pokračovala v plavbě na západ a nakonec se do Španělska vrátila jediná loď s 18 muži. Magalhaesova plavba patří mezi největší zeměpisné objevy. Byla to první cesta kolem zeměkoule, která potvrdila její tvar, zjistila rozměry a dokázala, že Ameriku odděluje od Asie největší oceán.

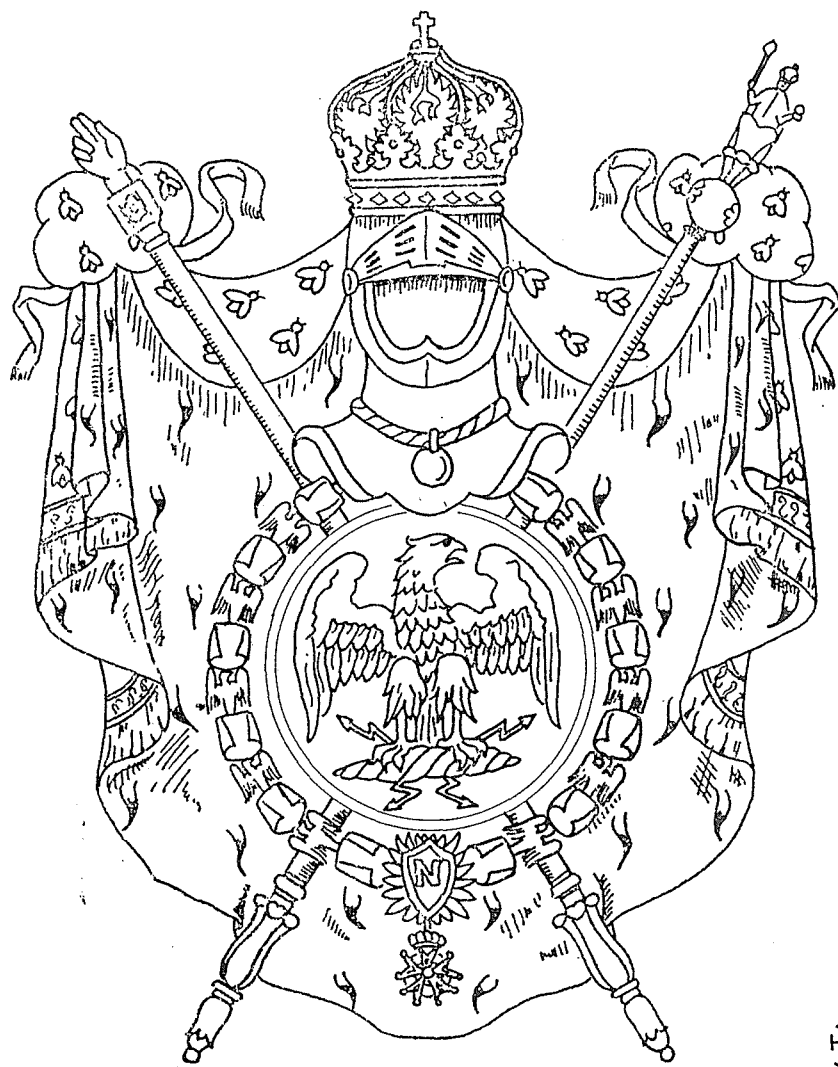
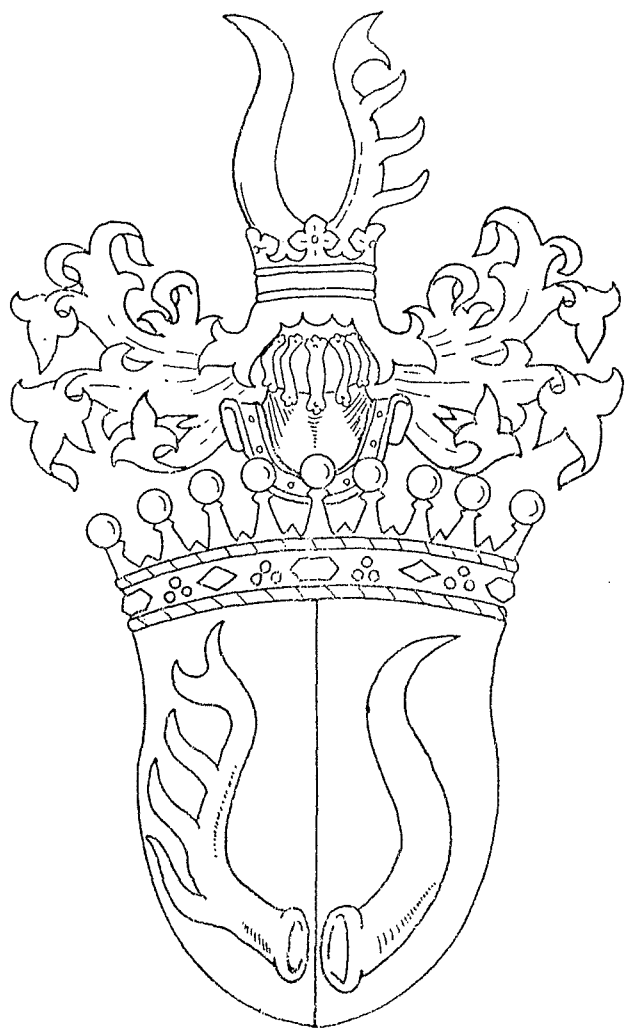
Rodový znak Magalhaesův známe jen z rytiny v černobílé verzi: Ve štítu tři šachovaná břevna. V klenotu na přílbě stojící kormorán.

Bohuslav Balbín (1621—1688)

Nejvýraznější představitel domácí literatury pobělohorského období. Pocházel ze zchudlé rytířské rodiny Balbínů z Vorličné. Vystudoval na kněze a stal se členem jezuitského řádu. Jeho dílo, psané latinsky, obsahuje spisy básnické, legendistické, literárně historické a teoretické.

Z kultu minulosti vyrostlo dílo „Výtah z dějin českých“. „Rozmanitosti z historie království českého“ měly být velkou vlastivědou, z které za Balbínova života vyšla jen malá část. Dílo „Učené Čechy“ je věnováno kulturním a literárním dějinám. Politicky nejvýznamnější byla „Obrana jazyka slovanského, zvláště českého“, která přesáhla oblast jazyka a kultury kritickými poznámkami o společenském životě a politických poměrech a jež se stala vzorem obrozeneckých obran českého jazyka. Balbín je vedle Komenského jediným spisovatelem pobělohorské doby, který aktivně působil na národní obrození.

Znak udělený rodině roku 1553: Půlený štít, v jehož předním zlatém poli je černá orlice s korunou, rostoucí z půlící čáry. V zadním stříbrném poli je červené břevno. Přikryvadla černo-zlatá a červeno-stříbrná. Klenot: dva buvolí rohy dělené zlato-černě a stříbrno-červeně, mezi nimi černé orlí křídlo se šikmým zlatým pruhem.

Napoleon Bonaparte (1769—1821)

Francouzský vojevůdce a státník, císař v letech 1804—1814 a 1815. Pocházel z chudé šlechtické korsické rodiny. Poprvé se proslavil v době Velké francouzské revoluce v armádě revoluční Francie r. 1793 při osvobození Toulonu. V říjnu 1795 potlačil monarchistické povstání v Paříži. R. 1796 byl jmenován velitelem francouzské armády, bojující v Itálii proti Rakousku. V letech 1798—99 podnikl nezdařené tažení do Egypta. Vyúžil krize režimu a provedl 9. 11. 1799 (18. brumaire) stát převrat. Byla ustanovena Napoleonova diktatura, nejprve ve formě konsultátu, později po vyhlášení Napoleona I. císařem (8. 3. 1804) ve formě císařství. Války s protifrancouzskou koalicí, jejichž základem byl anglofrancouzský zápas o hospodářskou a politickou nadvládu v Evropě, přinesly vesměs vítězství francouzským vojskům a Francie postupně ovládla celý kontinent. Bitvou u Slavkova (2. 12. 1805) bylo dovršeno Napoleonovo úsilí o moc, jenž všechna dobytá území nechal rozdělit mezi členy své rodiny a přívržence.

Roku 1806 vyhlásil kontinentální blokádu, na podzim téhož roku porazil Prusko. R. 1812 zahájil tažení na Rus, které znamenalo začátek jeho pádu. Po neúspěšném pokusu rozdrtit ruskou armádu a trvale obsadit

vyplápenou Moskvu utrpěla jeho vojska při ústupu těžkou porážku. Tato vyvolala povstání evropských národů, vytvoření dalších protifrancouzských koalic, jež vyústily v porážku Francouzů u Lipska. Po vstupu spojeneckých vojsk do Paříže 1814 Napoleon abdikoval a byl vypovězen na ostrov Elbu. R. 1815 uprchl zpět do Francie a obnovil císařství (vláda 100 dní), které skončilo 18. 6. 1815 u Waterloo. Napoleon byl deportován na ostrov sv. Heleny, kde zemřel.

Díky svému vojevůdcovskému nadání dovedl využít předností pravidelného vojska, vytvořil dokonalou organizaci armád, do nichž zařadil péchotu, dělostřelectvo a jízdu a zachoval revoluční princip doplňování velitelského sboru podle válečných zásluh, nikoliv podle původu. Je též tvůrcem významných kodexů: občanského a trestního.

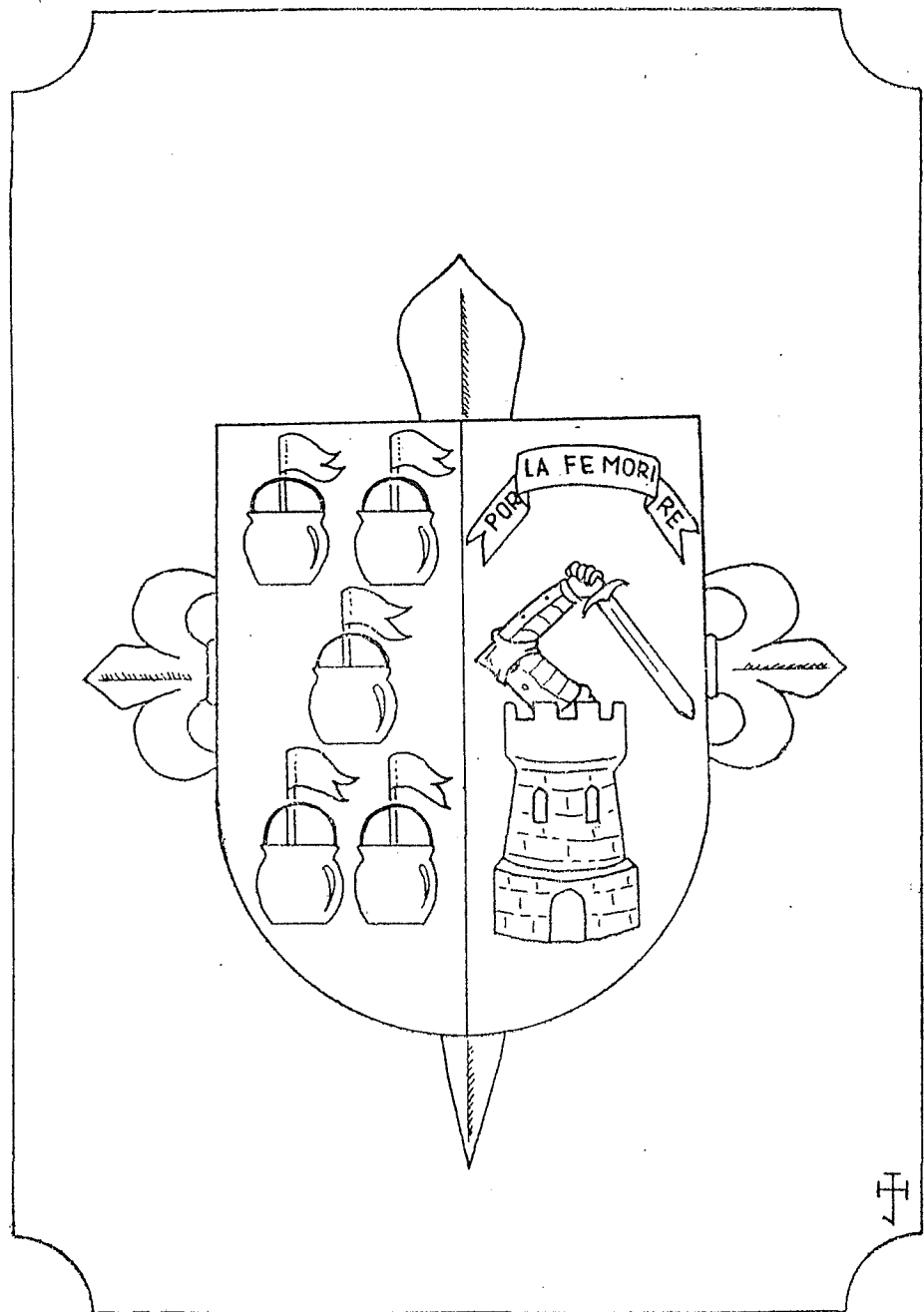
Císařský znak: Modrý štít se zlatou orlicí hledící vlevo, která svírá ve spárech svazek blesků. Štít je obtočen kolanou Čestné legie, za ním pak jsou dvě zkrácené žezla: pravé je zakončeno stříbrnou přisahající rukou, levé zlatou figurou císaře na trůnu. Znak je položen na purpurovém hermelínovém plášti, posetém zlatými věčkami, který vychází z císařské koruny.

Ignacy Krasicki (1735—1801)

Nejvýznamnější představitel polské osvícenské literatury. Rozsáhlou a žánrově mnohotvárnou tvorbou ovlivnil rozvoj polské literatury na cestě od barokního symbolismu k romantismu. Psal básně, prózu, morální traktáty, naučné spisy a hojně překládal. Ze skromných poměrů zchudlé šlechtické rodiny se vyšvihl do postavení vysokého církevního hodnostáře. Zastával významné funkce na dvoře krále Stanislava Augusta a pruského Fridricha II., r. 1766 obdržel knížecí titul, stal se biskupem ve Varmie a arcibiskupem v Hnězdně.

V literární tvorbě se projevoval jako osvícený racionalista a volnomyšlenkář. Ve svých dílech vyzdvihoval ideu národního vlastenectví („Hymnus o lásce k vlasti“) a činorodé práce pro vlast („Chotimská válka“, „Příhody Mikolaje Doswiadczynského“), intenzivně se věnoval tvorbě satirických poem a bajek. Je zakladatelem moderního polského románu.

Znak: Štít půlený, vpravo v bílém poli paroh o 5 výsadách přirozené barvy, vlevo v červeném poli bílý buvolí roh (erb Rogala). Na štítě hraběcí koruna, na ní postavená korunovaná přilba s klenotem rohu vpravo a parohu vlevo. Přikryvadla červená, bílá.

Hans Burgkmair (1437—1531)

Německý malíř rané renesance. Pocházel z malířské rodiny, vzdělání nabyl v dílně M. Schonghauera. R. 1491 začal pracovat jako předkreslovač dřevořezů a 1498 byl přijat do cechu augsburských malířů. Své vzdělání prohluboval na studijních cestách v Porýní a Itálii. R. 1505 maloval pro saského kurfiřta Fridricha Bílého „Oltářní triptych“. R. 1508 vstoupil do služeb císaře Maxmiliána a vytvořil pro něj genealogii rodu Habsburků a dřevořezbové ilustrace k císařovým autobiografickým dílům. Po smrti císaře byly všechny tyto práce zastaveny a malíř vytváří oleje „Johannes-Altar“ a „Kreuzaltar“. R. 1526 obdržel pro sebe a svou manželku děkovný dopis od města Augsburgu a roční rentu 40, později 70 guldenů. R. 1526 obdržel pro sebe a svou manželku děkovný dopis od města Augsburgu a roční rentu 40, později 70 guldenů. R. 1528 namaloval pro bavorského vévodu Viléma IV. historické obrazy „Ester před Ahasverem“ a „Bitva u Cannae“. Zemřel po dlouhé nemoci, jeho smrtí přešlo mistrovství na syna, ten však žádného význačného postavení nedosáhl.

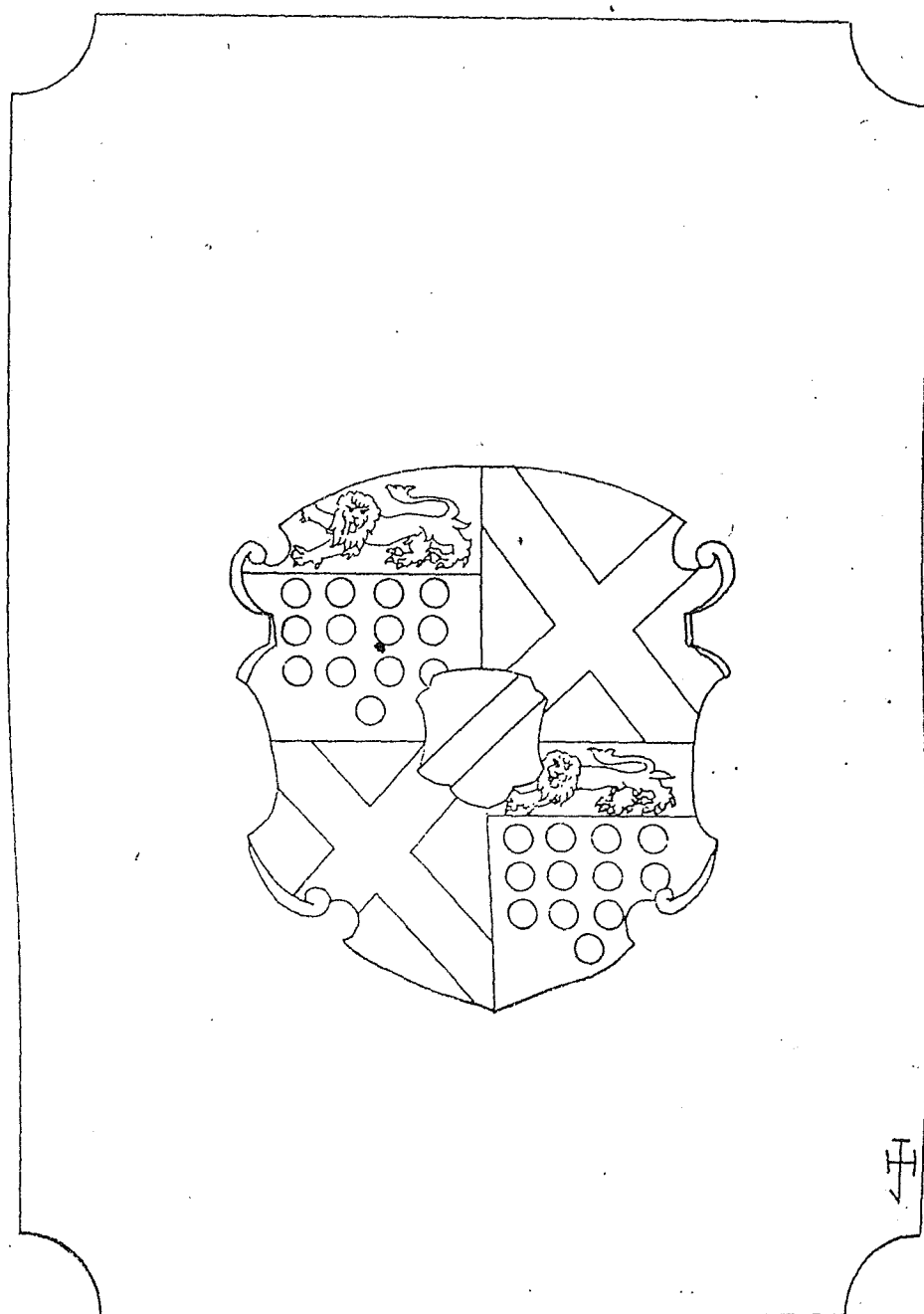
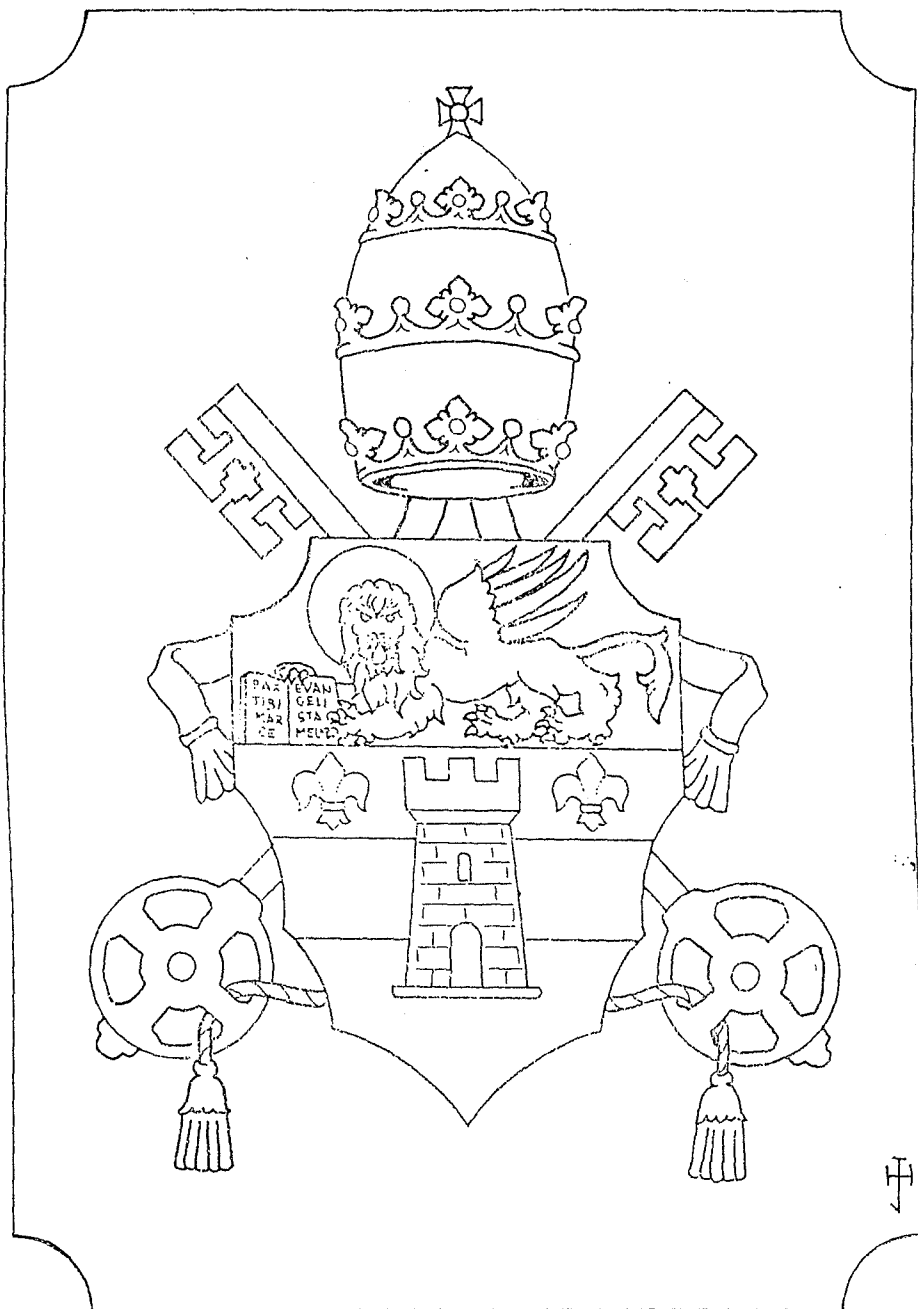
Znak, udělený malíři císařem Maxmiliánem I. roku 1516, který malíř osobně ztvárnil: Štít dělen dvěma medvěďmi hlavami — černou a bílou, které jsou proti sobě zrcadlově obráceny. Klenotem je rostoucí medvěd, překryvadla černá a bílá.

Pedro Calderon de la Barca (1600—1681)

Španělský dramatik. Pocházel ze starého šlechtického rodu, který sice požíval všechna privilegia, ale disponoval skrovnými hmotnými prostředky. Studoval na univerzitě v Salamance filosofii, matematiku a právo. R. 1624 vstoupil do španělské armády, po 12 leté službě se věnoval literatuře. Roku 1636 jej Filip IV. jmenoval dvorním dramatikem a rytířem řádu sv. Jakuba. Jako 51 letý byl vysvěcen na kněze a stal se dvorním kaplanem v Madridu.

Napsal 120 her, 80 autos sacramentales (jednoaktovky na oslavu svátosti oltářní) a asi 600 meziher. Vrcholem jeho tvorby jsou autos sacramentales („Velké divadlo světa“, „Božský Orfeus“ aj.), jejichž monotónnost překonává čistá poezie. Z filosofických her na světské a historické náměty jsou známé „Oddanost kříži“, „Neochvějný princ“, „Lékař své cti“. Calderon psal i světské komedie, např. „Dáma skřítek“, „Sám sobě rychtářem“ a drama „Soudce zalamejský“. Jeho tvorba je odrazem estetických a mravních ideálů tehdejší doby.

Znak: Pálený štít, vpravo znak Calderon — ve zlatém poli 5 černých kotlíků (2, 1, 2), v každém červená korouhev. V levé půli znak de la Barca — v modrém štítu stříbrná věž s cimbuřím, z ní vyniká ozbrojená ruka třímající meč. Nad ní stužka s devisou: Por la fe morire. Znak je položen na svatojakubském kříži.

Antoon van Dyck (1599—1641)

Vlámský malíř, významný spolupracovník Rubensův. Malířství studoval v Itálii, kde vytvářel hlavně náboženské, mytologické a historické obrazy, ve kterých uplatnil své umění jemné duševní charakteristiky. Z tohoto období jsou nejvýznačnější podobizny kardinála Bentivoglia, svaté rodiny, madony. Po krátkém pobytu v Antverpách odešel do Anglie, kde se r. 1632 stal dvorním malířem krále Karla I. V Anglii maloval výhradně portréty.

Je tvůrcem barokního reprezentačního portrétního umění 17. a 18. století. Jeho podobizny vynikají vznešenou elegancí, štíhlým koloritem a hlavně psychologickou analýzou zobrazené osobnosti. Nejvýznačnější jsou podobizny krále (vytvořil jich téměř 20) a portréty královských dětí.

Znak podle nobilitace z r. 1632: Čtvrcený štít se středním štítkem, kde ve zlatém poli je šikmé modré břevno. První a čtvrté pole hlavního štítu je modré se 13 zlatými penízky (4, 4, 4, 1), v červené hlavě kráčející zlatý leopard. Druhé a třetí pole je černé se zlatým ondřejským křížem.

Papež Jan XXIII. (1881—1963)

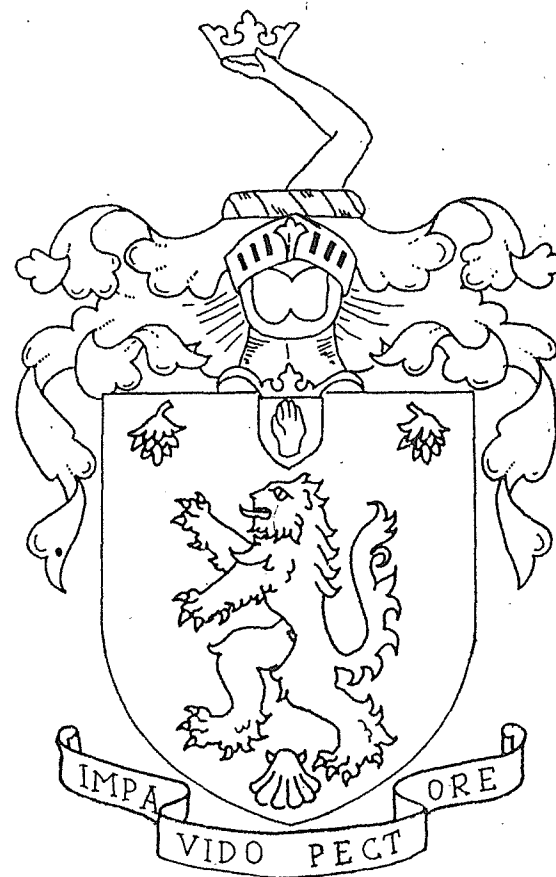
Vlastním jménem Angelo Guiseppe Roncalli. R. 1904 se stal doktorem teologie, téhož roku byl vysvěcen na kněze. Od r. 1905 zastával místo biskupského sekretáře. V 1. světové válce působil jako vojenský duchovní. R. 1925 byl jmenován papežským visitátorem pro Bulharsko a titulárním biskupem. Papež Pius XI. jej jmenoval r. 1931 apoštolským delegátem pro Bulharsko a 1934 i pro Turecko a Řecko. Od r. 1944 byl nunciem v Paříži. R. 1952 byl stálým pozorovatelem Vatikánu v UNESCO, r. 1953 jmenován kardinálem a v zápětí arcibiskupem patriarchou v Benátkách. Papežem byl zvolen 28. října 1958.

Jan XXIII. byl hlasatelem nové epochy a bojovníkem za lidštější papežský úřad, který se stal v minulosti obávanou institucí. Jeho nebývalá otevřenost ve vztahu k světu měla kladné účinky pro zmírnění mezinárodního napětí. Ve dnech kubánské krize vydal mírový manifest a r. 1963 proslulou encykliku *Pacem in terris*. Byl nositelem Mezinárodní mírové ceny a nejvýznamnějším papežem novodobých dějin.

Znak: Ve stříbrné hlavě štítu zlatý okřídlený lev sv. Marka s knihou. Štít je červený se stříbrným břevnem. Přes celé pole stříbrná věž s cimbuřím provázená v horní části dvěma stříbrnými liliemi. Štít doplňují hodnotní odznaky papeže: tiara a zkřížené klíče — zlatý a stříbrný

卐

卐

Roderick Impey Murchison (1792—1871)

Vynikající anglický geolog. Do r. 1816 působil ve vojenských službách, pak se věnoval přírodním vědám, především geologii. Je autorem mnohých odborných děl, zabývajících se zvláště silurem. Vymezil útvar permský a devonský, silurský rozdělil na gotland a ordovik. Tím bylo skončeno stratigrafické rozdělení prvohor, jehož se stále užívá. Od r. 1831 předsedal geologické společnosti, byl zakladatelem geografické společnosti v Anglii a působil v mnoha odborných funkcích.

Baronetem byl vysazen v lednu 1866, rodu jím vymírá.

Znak: Ve zlatém štítu černý lev, provázený v horní části štítu dvěma borovými šiškami zelené barvy, ve spodní části štítu modrou mušlí. Stříbrný štítek s červenou dlaní vyjadřuje hodnost baroneta. Klenot: ruka přirozené barvy, držící korunu o třech květech barvy zlaté. Přikryvadla zlatá a černá. Devisa: IMPAVIDO PECTORE.

La Pérouse (1741 — asi 1788)

Vlastním jménem Jean Francois de Galaup, francouzský mořeplavec, badatel a objevitel. V letech 1785—88 se jako velitel námořní expedice vydal na objevné plavby do jižních moří. Tato expedice, ke které dal podnět francouzský král Ludvík XVI. měla doplnit a zpřesnit bádání J. Cooka. Výprava obeplula Hornův mys, přistála u Velikonočních a Havajských ostrovů a dosáhla Aljašky. La Pérouse prozkoumal pacifické pobřeží od Aljašky po Kalifornii a zčásti ho zachytil na mapách. Výprava potom pokračovala v plavbě kolem Filipín, Sachalinu a Kamčatky, odkud poslal La Pérouse po souši zprávu přes Sibiř do Paříže. Potom prozkoumal jižní část Tichého oceánu a zakotvil u pobřeží Austrálie. Po opuštění pevniny výprava zmizela beze stop. Teprve r. 1828 našel d'Urville některé její pozůstatky na ostrově Vanicoro.

Rodový znak: v červeném poli sedící stříbrný kráhujec, držící ve svých spárech olivovou ratolest.